

OBRODENSKÁ KONCEPCIA LUDOVÍTA ŠTÚRA*)

Ludovít Štúr býva často stavaný do opozície voči Kollárovi, nie však oprávnene. Kollár a Štúr stáli síce bojovne proti sebe vo veci samostatného spisovného jazyka slovenského, to je však len jedna složka celkového komplexu životnej a národnej ideologie. Kollár zostal v svojej koncepcii i pri prípadných mesianistických koreňoch naplnený prevažne osvieteniskou vierou v rozum a humanitu, Štúr je čistý typ teoretického romantizmu, čím je daná podľa predošlých výkladov tiež ich vnútorná spojitosť i rozdiely, a to u prvého s hlavným akcentom na stránku literárne teoretickú a sjednocovaciu, u druhého s vášnivým dôrazom na životnú dynamickosť, na stránku voluntaristickú.

Avšak i pri týchto rozdieloch oveľa dôležitejšie a rozhodujúce sú pre nás ich styčné body. A tu možno povedať, že Štúr prekonáva celkovo ten istý proces ako Kollár. Nadväzujúc v svojej mladosti na Kollárovu humanitnú ideologiu, postupuje diferenciacným procesom od človečenstva k Slovanstvu a odtiaľ ku kmeňovitosti, ale zasa i obrátene viaže túto individualizáciu súčasne vo vyššiu jednotu kolektívnu, a to individualitu jednotlivých kmeňov v Slovanstvo a jednotlivých národov v spoločenstvo všeludské. Pri plnom rešpektovaní a rozvíjaní prejavov a práv individuality podriaďuje jej život vždy vyšším spojitostiam a povinnostiam nadosobným a mravným hodnotám nadnárodným. Lenže oba tieto protifaľé póly jedného a toho istého procesu, hľadisko diferenciacné i koncentracné, Štúr oveľa viacej vyhrocuje ako Kollár, čo je pochopiteľné u *bojovníka*, ktorý sa tým však potom ľahko dostáva i k niektorým jednostrannostiam.

Podstatné je však len to, že Štúr obdobne ako Kollár vytyčuje základné životné hodnoty z najlepších myšlienkových výdobytkov filozofie osvietenisko-romantickej; preto je naše národné obrodenie hnutím pokrokovým, krásnym a moderným, ktoré nebolo na Slovensku veru dodnes prekonané a zostáva preto preň stále vzácnym povzbudením a príkladom. Ak práve v mnohom ohľade skvelá osob-

*) V sofistickom prevrátení všetkých hodnôt podľa nemeckého vzoru dovoľával sa i tzv. slovenský štát pre svoje neblahé ciele často našich obrodencov, najmä Štúra. Už za vojny vyrovnal som sa s týmto problémom v spise *Smysel slovenského obrodzenia*, kde som ukázal, že práve naše obrodenie jednoznačne vedie k humanitnej koncepcii československej a nie k spolupráci s barbarickým nacizmom. Spis pre technické ťažkosti vyjde o niečo neskoršie v *Tranosci* a tu podávam z knihy len úryvok, týkajúci sa Štúra.

nosť Štúrova dala podnet k mnohým a často bezdôvodným nedorozumeniam, nevyplýva to zo zásadných protikladov jeho ducha, ktorý odišiel tak mladý, lež skôr, ako sme už povedali, z nepochopenia pravého diania vývojového, ktoré vždy prebieha súčasne protichodným smerom, diferenciačným i koncentračným.

Celok a jeho časti, lepšie a presnejšie jeho živé údy — pretože celok nie je tu už chápaný v smysle mechanickom ako súčet častí, lež v organickom ako vnútorné živé spojenie a umocnenie všetkých jeho rozčlenených úkonov — to je uholný kameň filozofie dejín XVIII. a XIX. storočia, ba filozofie vôbec a stáva sa teda centrálnym ohniskom i našej ideologie obrodenskej. Nepochopiť teda vnútorné spojitosti a súvzťažnosť týchto funkcií medzi celkom a časťami, medzi všeobecným a zvláštnym, znamenalo by prehliadnuť sám ideový základ nášho obrodenia. Dielo Štúrovo, a to tak v jeho myšlienkach teoretických ako aj v praktickej činnosti, je nielen činom buditeľským, lež dodnes predstavuje znamenitú *sústavu* národne-ideologickú, ktorá dostatočne hovorí o smysle nášho obrodenia i pre prítomnosť.

Obdobne ako Kollár nabáda, že každý národ, ktorý sa prepracováva k samostatnosti a chce sa zúčastniť na živote ducha, musí najprv nadobudnúť jasný náhľad na celkový poriadok svetový, aby takto poznal svoje miesto medzi ostatnými národmi a svoju úlohu v svetových dejinách, tak i Štúr určuje pre našu celkovú orientáciu dve základné smernice, z ktorých jedna ide smerom diferenciačným, druhá sjednocovacím a len obidvoma môžeme obsiahnuť celú skutočnosť. Podľa neho máme teda dvojaké položenie, a to postavenie k ľudstvu ako národ, ako celosť, a potom sami k sebe, ako kmene.¹ Že sú to len dve stránky tejže skutočnosti, dva aspekty na jediný proces organicky spätý, kde nižšie čiastočné útvary kmeňové podliehajú vždy bezpodmienečne vyšším väzbám a hodnotám národným a mravným, a že teda nemožno toto dvojce postavenie od seba odtrhnúť a na takto násilne a abstraktne izolovaných a preto fiktívnych častiach potom stavať, o tom nenecháva nás Štúr ani na chvíľu na pochybách a vyjadruje to práve už v tomto tzv. »rozlukovom« spise celkom jednoznačne.

Vášnivý hlásateľ samostatnej kmeňovitosti slovenskej rovnako vášnivo zdôrazňuje, že bezpodmienečnou vyššou nadriadenou väzbou nadkmeňovou musí u nás vždy byť Slovanstvo, ktorému sa majú podriaďovať všetky naše mysle i diela, bo ono je všeobecnosťou a našou pravdou. Nadnárodnou väzbou je ľudstvo, humanita. Kmene nie sú

¹ E. Štúr: *Nárečie slovenské alebo potreba písania v tomto nárečí*. Citujem podľa vojnového vydania. Turč. Sv. Martin 1943, str. 113; v ďalšom skracujem len Nárečie. Kurzívové miesta podčiarkujem ja.

podľa Štúra zo seba a pre seba, ale sú z vyššieho, musia teda aj za to vyššie stáť a za pravdu svoju ho uznávať. K týmto vyšším väzbám musíme sa teda vždy obracať a nie ku kmeňom, ako by ony boli celosťou, všeobecnosťou, a kto sa chce z kmeňov našich ako taká všeobecnosť nadhodiť, oči druhých kmeňov len k sebe obrátiť, *ten má zámary čiastočné a osobné*. Preto aj náš kmeňový život musí byť slovanský, musí slúžiť životu slovanskému, inakšie sa *od svojej pravdy odtrhne*, bude to preto život biedny, zakrpatelý a dlho neobstojí. V kmeni našom musíme byť Slovania, v národe našom ľudia: to je slávne, požehnané, to je vysoké určenie naše slovanské!²

Kto nepochopil tento základný postoj Štúrov k sebe samému a k svetu, nepochopil ani jeho učenie ani ideovú náplň nášho obrodenia. Štúra sa dovolávali, prirodzene len podľa mena a nie podľa ducha, so všetkých strán najmä v tzv. samostatnom štáte slovenskom takmer ako svojho ideového vodcu. Títo sofistickí nemravní hráči a peňazokazi nemohli vôbec pochopiť jeho čisté učenie a odtrhli sa práve najviacej zo všetkých slovenských generácií od našej pravdy, preto však aj ich život je biedny, zakrpatelý a dlho neobstojí!

Vo svetovom dianí máme podľa Štúra do činenia s dvojakým životom, s prirodzeným, čiže telesným a s duchovným; prvý záleží v zadosťurobení potrebám prirodzeným, druhý vo vykonávaní potrieb duchovných. V celej prírode nie je iný život okrem prirodzeného. Duchovný život sa zjavuje v samojedinom ľudstve a tu má on svoje vlastné miesto. Prirodzený, telesný život ľudstva obracia na seba malú pozornosť, ba keď sa v niektorej časti ľudstva v celej svojej bujnosti ukazuje a život duchovný zatarasuje a utláča, taký život nás odpudzuje a celkom sa nám protiví.

Ľudstvu je určený iný život, a to je život duchovný, ktorý práve preto, že je súdený len ľudstvu, môžeme nazvať ľudským životom, ľudskosťou. V čom teda záleží tento duchovný život, ľudský život človečenstva? Vo všetkom tom, čo duch tvorí, čo má v ňom koreň a pôvod; záleží v náboženstve, umení, náukach a vedách, v ústavách a poriadku obcí atď. Duch je podľa Štúra z Boha a je podstata človeka, ktorá ho nad všetky iné tvory povyšuje, robí pánom seba samého a celého sveta, a preto je tento život vyšší ako prirodzený, vznešenejší a ľudstva najhodnejší. Táto distinkcia je základným kritériom Štúrovým pri hodnotení života jednotlivcov, národov i celých dejín.

Život prirodzený, ako ukazuje Štúr, má človek spoločný so zverou, pretože aj ona ako človek, je, pije, spí, behá, plodí sa atď., teda prirodzený život človeka je ešte len zvierač, nízky, ktorý sa s du-

² Porov. *ibid.*, str. 44—5.

chovným nedá porovnávať. Sú však i celé národy, ktoré vo vyššom živote ľudskom nemaly účasti a ani nemajú a tieto národy označuje Štúr ako surové a barbarské. Sú celkom do telesného života pohrúžené a ich najväčšou starosťou sú každodenné potreby telesné; ostatné, keď v lenoštvie neživoria, najväčšou ich prácou je vzájomná ruvačka alebo bitky a pračky s okolitými národmi. Všetky ostatné vyššie a ušľachtilejšie stránky ľudského života sú v nich zanedbané a zavrnuté. Takéto národy nemožno zaradiť do histórie, možno ich iba opisovať (ako v prírodopise), ale rozprávať o nich deje a činy, skladat ich dejiny je nemožné, — sú to národy nehistorické. Je ich ešte aj teraz dosť v Ázii, Amerike, Afrike, Austrálii.

Národy nehistorické, ktoré sa k vyššiemu opravdivému životu ľudskému nezmohly a len v telesnom zviazly, nielenže nemaly a nemajú silu udržať sa samostatné, ale nemajú ani sily vzoprieť sa vzdeleným a mocnejším národom na dlhší čas. Čím národ nižšie stojí, čím hlbšie v živote telesnom je zamorený, tým menej vážnosti má tiež sám k sebe a tým ľahšie si dá so sebou zahrávať a svoje si odnímať: rovnako, ako i jednotlivý človek, v bahne telesného života zaviaznutý, je bez vážnosti k sebe samému a ľahko sa dá užiť, ľahko sa za úžitok telesný nielen s telom, ale aj s dušou zapredá. Vidíme teda slabosť a nevládnosť telesného života oproti duchovnému, vidíme slabosť národov telesných oproti národom vyšším životom sa hýbajúcim. Táto pravda sa potvrdzuje i na takých národoch, ktoré si hoci aj niečo zo života vyššieho zachytili, no predsa len sú zväčša telesnému životu oddané.

Ľudstvu je však podľa Štúra súdený iný život, vyšší. Inakšia je teda postać, na ktorej sa životu ľudskému darí a skvitá: ona leží na poli ducha, kde národy duchom pracujú a pôsobia. V duchovnom živote človek sám zo svojej vôle, zo svojho ustanovenia robí a pôsobí a je v správaní sa so sebou samým slobodným, preto len na tejto postati života národov nachádzame skutky a deje, len tu nachádzame ustavičné rozvíjanie sa a to, čo voláme históriou. Do histórie teda patria len tie národy, ktoré na poli duchovnom, na poli náboženstva, umenia, náuk, na zdokonaľovaní spoločenského a občianskeho života národov niečo vykonaly, ktoré sa vo svojich obciach týmto všetkým zaoberaly, alebo inými slovami, ktoré pretváraly život národov vždy v ľudskejší a ľudskejší.

Život, deje a skutky týchto národov, vraví Štúr, robia históriu a sú červenou niťou, ktorou sa vlastný a pravdivý život človečenstva medzi národmi tiahne a naznačuje. Život týchto národov sa každého hlboko dotýka. kto si chce k človečenstvu zastať a účasť mať v jeho živote. Život, skutky a deje týchto národov sú historické, alebo čo je

jedno, rozvitia pokolenia ľudského obsahujúce, všeobecne teda pre človečenstvo platné, a práve preto večne medzi ľudstvom živé, nielen z tej príčiny, že nepretržite v sviežej pamäti ľudstva ostávajú, ale že aj neustále v živote národov pôsobia a účinkujú. Každá vznešená myšlienka žije v živote národov, každý šlachetný skutok je oltár v chráme histórie človečenstva.³ Štúr hoci tu podáva len idealistické presvedčenie svojej doby, nemohol základné hodnotenie života jednotlivcov, národov i celých dejín vyjadriť azda i pri prostom výraze lepšie a názornejšie. Toto kritérium, kryštalizujúce sa už od osvietenstva, je platné dodnes a zostane platné cez všetky veľké premeny a prevraty i v budúcnosti, a to najmä preto, že pravdivo postihuje celkovú výstavbu životnú.

Túto základnú štruktúru života vystihol Štúr veľmi dobre. S jemným organistickým cítením ukazuje, ako smysel života spočíva v jeho ustavičnom raste a vyššom rozvíjaní sa od tela k duchu, od individua ku kolektívu národnému a ľudskému, od individuálnych hodnôt k hodnotám nadosobným i nadnárodným, podriaďujúc vždy týmto vyšším väzbám hodnoty užšie a nižšie. Tým celý život dostáva jednotné organické sopnutie i hierarchické odstupňovanie jednotlivých hodnôt. Videli sme vzťah života telesného a duchovného, treba si teda tiež všimnúť, aký je vzájomný pomer individua a kolektíva.

Človek žije, vraví Štúr, v spoločnosti menšej, viac ohraničenej, v rodine, a v spoločnosti väčšej, slobodnejšej, a tou je obec, národ, krajina. K prvej patrí jednotlivec preto, že je prirodzeným údom jej tela; k druhej preto, že sa má a musí držať a spravovať v svojom živote podľa jej zákonov, ustanovení, a poriadkov. K rodine sa človek viaže viacej citom, širšie spoločenstvo ho viacej k sebe viaže svojím duchom. Základ rodiny je teda prirodzený, kým v obci nie je prirodzený základ nevyhnutne potrebný a spojivo je duchovné, ako: zákony, poriadok, atď. Ako stojí duch nad telom, tak stojí i obec nad rodinou, pretože človek len na rodinu obmedzený nemohol by sa duchovne dostatočne rozviť (školy a osveta), k právam by neprišiel a nemal by pred sebou otvorené pole k najrozličnejším možnostiam.

Duch teda sa môže plne rozviť len v obci a preto stojí obec nad rodinou, kolektívum nad individuum. Život obce leží v jej zákonoch, poriadkoch, osvete a tí mužovia, čo pracovali, namáhali sa, trpeli a obeťovali sa za život svojej obce, pracovali, trpeli a padali za život duchovný, t. j. za tie poriadky, ustanovenia, zákony a osvetu svojich kraja-

³ L. Štúr: *Život národov*, v súbore úvah a článkov, vyd. za vojny pod názvom *Hlas k rodákovi*, Turč. Sv. Martin 1943, str. 81—90.

nov a spoluobčanov, čím sa v živote ľudskom boli vyvýšili. Pekná je starostlivosť rodičov o deti, krásna je láska a vrúcnosť detí k rodičom, krajšia je však svedomitosť učiteľova vo vyučovaní učencov, vznešenejšia pracovitosť a vernosť verejného úradníka, vznešenejšia statnosť za vlasť bojujúceho bojovníka, velebenejšia starostlivosť vladára o svojich poddaných.

Život obecný alebo pospolitý je teda vyšší, ako súkromný a »rodinkárstvo«, kde sa totiž rodinná príbuznosť nad dobro obce vyvyšuje a verejné dobro rodinnému sväzku podriaďuje. Toto karhá už Štúr čo najostrejšie, lebo sú rozličné nectnosti, kde sa prepíate rodolubstvo vykonáva. Stáva sa prepíate napr. vtedy, keď sa údovia rodiny len preto, že sú z príbuzenstva, od verejných povinností oslobodzujú, keď sa údovia rodiny, hoci i bez schopností a povolania, strkajú do úradov len preto, že patria k ich príbuznému sväzku, keď sa azda zbavujú pokuty, ktorú by mali dostať atď. Všade tu ľúbi jednotlivec len seba a svojich, nemajúc lásky a vážnosti k mnohým iným, o ktorých obecné dobro sa nestará: *ale čo je jednotlivý človek proti mnohým, čo je človek jediný bez pomoci obce?*

Jednotlivec je len nositeľom hodnôt nadosobných, lebo človek sa, ako Štúr krásne vraví, nevychováva preto, aby len žil, ale hlavne preto, aby niečo pre svojich, pre svoju obec vykonal, aby sa jej užitočným stal; on sám si je druhým, lebo to prvé je vyššie a vznešenejšie nad jednotlivca. Preto nie je podľa Štúra nič krajšieho a vznešenejšieho nad dobruobenie druhým a ľahko sa dá pochopiť, prečo tí, ktorí sa úplne životu pospolitému obetujú, ktorí sa zcela preň zapnú, nielen u rovesníkov, ale aj u potomkov najväčšiu vážnosť dostávajú.

Avšak obec (rozumej štát) a pospolitosť národná nie sú väzbami najvyššími. Nad jednotlivcami stojí národ, nad národmi ľudstvo. Lebo tak ako s jednotlivcami, aby totiž pôsobili i na druhých, aby vykonal niečo prospešného pre širšiu pospolitosť, je to i s jednotlivými národmi. Národ, vraví Štúr správne, ktorý nič vznešenejšieho pre iných nevykonal, ktorý teda v pospolitom živote človečenskom svoj život nezaznačil, je odhodený a pred inými v nevážnosti, ten ale, ktorý pre obecné dobro ľudského rodu vykonal nejaké služby, má uznanosť u všetkých, má česť, má slávu a zasluhuje si ju.⁴

Len práca a zásluha za pospolité dobro nesie česť a slávu so sebou, len ona hlboko do pamäti sa zarýva a vďakou srdcia naplňuje; z tej príčiny len tie národy u iných cti a slávy došli, len tie sa v pa-

⁴ J. Štúr: *Život domáci a pospolitý*, v sb. Slovo na čas, diel I. sb. T. Sv. Martin 1941, str. 161—8, 172, 175—6.

mäti človečenstva oslávily, ktoré životom svojím život ľudský vyvýšily a ďalej pohly, a týmto príkladom iným zasvietily.⁵

Jednotlivec, rodina i národy sú len v službe nadosobných hodnôt duchovných. Ktoré sú to hodnoty, sme už videli: náboženstvo, umenie, veda, ústavy a poriadok obcí atď. Kam smeruje však všetok tento rast a bezoddyšné náhlenie za vyššími formami? K jednému jedinému cieľu, k najvyššej hodnote etickej, k ľudskému zdokonaleniu, k rýdzej ľudskosti, k humanite, ktorá bez tohto všestranného rozmachu všetkých síl by nebola práve čistou ľudskosťou. Na tejto tvorivej všestrannosti možno merať šírku i hĺbku týchto myšlienok. »Na tomto poli (duchovnom) zdokonaľuje a v srdciach ľudských sa ujíma náboženstvo, kvitne umenie, rozvíjajú sa vedy a všetko toto pôsobí tak na spoločenský a občiansky život národov, že sa tento ustavične v mravnejší, dokonalejší, ľudskejší pretvára a národom doňho zachytených vždy krajšie a utešenejšie dni nastávajú. Že kráľovstvo ducha je nekonečné a ľudstvo vo vydobudnutí si pravého ľudského života náramne moc robiť má, nie je tuto ako pri predošlom telesnom živote stojatosť, ale ustavičná premena a pokrok, pritom ale tiež *bezmierna, nepretrhnutá práca.*«⁶

Na tento najvyšší mravný postulát Štúr nikdy nezabudol, ani vo svojich krajných riešeniach, a to tak diferenciacných ako aj sjednocovacích. Uviedli sme už, ako v svojom rozlukovom spise kladie nám na srdce naše vysoké určenie, aby sme v kmeňoch boli Slovania, v národe ľuďmi. *Slovanstvo a svet budúcnosti* uzatvára touto významnou humanitnou apostrofou: »Hore už Vaše dlho pokorené srdcia, Slovania, a naberte odvahy ku konaniu s pomocou božou! Prázdna je však všetka nacionálna domýšlivosť, ktorá nechová v sebe hlbšieho zárodku. Ide nakoniec o ľudstvo, ktorého sme členmi so všetkými ostatnými národmi.«⁷

Takáto je základná štruktúra života, ktorý stúpa stále k vyššiemu a širšiemu rozkošateniu. Jeho vyššími väzbami sú hodnoty duchovné a najvyššími svorníkmi hodnoty mravné. Tieto hodnotiace kritériá sú rovnako záväzné pre všetky národy a nepoznajú preto rozdielov a hraníc národnostných. Dôležité je si uvedomiť, že tieto vyššie stupne bezpodmienečne predpokladajú k svojej realizácii stupne nižšie, bez ktorých by sa nikdy nemohly uskutočniť a zostaly by len prázdny-
mi abstraktnými postulátmi.

⁵ L. Štúr: *Život národov*, v sb. *Hlas k rodákum*, T. Sv. Martin 1943, str. 97.

⁶ Ibid., str. 88.

⁷ L. Štúr: *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft*, Bratislava 1931, str. 237.

Túto zákonitosť celkovej výstavby ľudského života naši obrodenci veľmi dobre pochopili a preto stoja v prvých radoch mocného duchovného prúdenia európskeho, nového humanitného univerzalizmu, a to nielen preto, ako by sa mohlo myslieť, že nám tento smer svojou humanitnou morálkou ako malému národu azda najlepšie takticky vyhovuje; naopak, naši obrodenci boli si vedomí toho, že prežívajú najpokrokovejšiu ideológiu tej doby, vznešenú a hlavne vzhľadom na celkovú životnú výstavbu najpravdivejšiu, ktorá celkom odpovedala nášmu historickému i prítomnému presvedčeniu. Vedeli, že iná cesta k novej, všestrannej, univerzálnej kultúre ľudskej principiálne nemôže viesť a preto tak prilnuli k tejto ideológii a vnútorne s ňou celkom srástli. A to v takej miere, že je často veľmi ťažko s určitosťou vymedziť, čo bolo presne z niektorého mysliteľa prevzaté a kam až siaha jeho vplyv. Táto otázka, ktorá stojí prirodzene mimo nášho vertikálneho pohľadu, zďaleka ešte nie je úplne vyriešená a prejde iste ešte mnohým úskalím, pretože vzájomný vplyv národov a myšlienok bol už vtedy neobyčajne silný. Tak napr. Čiževskij nedávno v svojej práci o Štúrovej filozofii, s ktorej základnou interpretáciou, ako ešte stručne naznačím, celkom nesúhlasím, veľmi pekne ukázal, že zrelý Štúr nebol tak závislý na Heglovi, ako sa všeobecne a pohodlne predpokladá. I pri zrejmých vplyvoch sa totiž zabúda u nás hodne na to, že naši obrodenci svojou ideológiou tiež čo najintenzívnejšie žili a že teda i oni sami do nej niečo svojho *vniesli!* Práve táto ideológia nás až obrodzuje, pretože nám dáva možnosť pozdvihnúť sa na vyššiu životnú úroveň pokročilejších národov.

Preto tiež Štúr, obhajujúc najelementárnejšie práva slovenské, mohol v snemovni vyhlásiť »Za slobodou ide vek náš...« a hľadať ustavične oporu v »našom veku, plnom túžby po osвете a slobode...« »...v obrození směřuje vše k idei svobody jako k centru všeho obrozenského snažení« — vraví Zdeněk Nejedlý. »Nechť nikdo však nemíní tím fráse dnes tak obvyklé a zdiskreditované právě »boji za svobodu« v 19. století. Představa svobody byla tehdy nesmírně živá, plná, již tím, že reakce skutečného života budila ve všech volnějších myslích prudký odpor. Byla to doba, kdy myšlenka svobody již ve své negativnosti (odpor proti reakci) byla plodná a pozitivní.«⁸

Že sa však Štúr neopiera o slobodu len ako o dobové heslo s významom prevážne azda negatívnym, ale že pojal tento ideál tiež pozitívne a hlboko reálne, práve zo správneho poznatku rozvrstvenia, stupňovania i vyššej obecnej jednoty ľudského života, môžu nás presvedčiť i obe jeho snemovné reči, z ktorých sme uviedli citáty, dosť

⁸ Zdeněk Nejedlý: *Spor o smysl českých dějin*, Praha 1915, str. 63.

názorne. Štúr vidí totiž celkom jasne a tlmočí to presvedčivo, že k uskutočneniu pravej slobody treba vzdelanosti, k vzdelaniu a všeobecnému pokroku treba škôl, ku školeniu a podnikaniu musia byť opäť široké vrstvy uvoľnené z doterajšej feudálnej zaostalosti, čiže život sa vrství zdola a že len zlepšením jeho nižších stupňov možno potom uskutočňovať i ciele vyššie, najvyššie.⁹

Preto bojuje na sneme za zrušenie urbárskej služobnosti, do ducha našich časov naskrz viac sa nehodiacej, ako aj patrimoniálneho súdu; lebo pokiaľ trvá urbárska služobnosť, niet ani reči o rozšírení potrebnej vzdelanosti medzi ľudom. Štúr obhajuje meštianstvo proti zemianstvu, vytýka nerovnosť zemanov a nezemanov pred súdom aj iné ich nespravodlivé výsady, priamo pranieruje neplatenie daní od zemianskych a duchovenských statkov, takže všetka farcha krajinských daní spočíva na obecnom ľude, čo znamená veľké ochudobňovanie zeme, ktorá potom nemôže mať ani dobre zriadené súdy, ani školy, ani cesty, hate a násypy, ale má len vysoké vývozné clá; žiada reformu zastaralého súdnictva, slobodu slova, školy, vyučovanie v materinskej reči na ľudových školách, obhajuje učiteľstvo, ktoré je postavené v biede proti dobre zaopatrenému duchovenstvu atď., atď.

To nie je teda ideológia postavená na prázdnych abstraktných heslách, ani metafyzických apriorných ideách, to je hlboko reálny ponor do všetkých životných složíek, ktorý však pozná aj ich veľké jednotiace spojitosti. »Za slobodou ide vek náš, za slobodou ide vlast naša, ale k uskutočneniu opravdivej slobody prísne sa vyhľadáva vzdelanosť, bez ktorej sa tamtá vonkoncom uskutočniť nedá.« »Tak som presvedčený, že to leží v záujmoch našej krajiny, aby sa ľud tento vzdelal a duchovne nezanedbal. *Oslobodený a osvietenejší ľud nemôže slúžiť za podlý prostriedok proti rozvíjajúcej sa slobode* a ľud náš je predsa posiaľ obyčajnými feudálnymi vzťahmi a farchami zavalený...«¹⁰

»Len potom, keď sa národ lepšie vzdelá, budú stáť slobody jemu dané na pevnom, nepodvratnom základe, potom si ich len bude vedieť vážiť a ich na každý spôsob proti každému nápadu brániť. Sloboda a vzdelanosť sa ruka v ruku vedú a vzájomne jedna druhú podporujú. *Národ naozaj vzdelaný nedá sa zaviesť do temnosti a zakuf do rabstva* a národ slobodný postará sa na všetok možný spôsob o svo-

⁹ Preto Štúr i ostatní štúrovci zanevrelí postupne na maďarský liberalizmus, ktorý toto zlepšovanie životných podmienok u Slovákov neuznáva.

¹⁰ Štúrova snemovná reč, SNN č. 255 z 25. I. 1848; teraz D. Rapant, *Slovenské povstanie r. 1848—9*, I₂ (dokumenty), T. Sv. Martin 1937, str. 38—9.

je vzdelanie. I náuky len pod ochranou slobody prekvitajú a nemá si nikde zlatého veku vzdelanosti, kde by nebola bývala sloboda.»¹¹

Ale národná vzdelanosť, ako sme už pripomenuli, nie je väzbou poslednou, nad ňou sa klenie najvyššia väzba etická, všeludská: »Nie je najvyššia národnosť, bo každý národ je len jedna čiastka ľudstva...« »Nad každý národ je povýšené ľudstvo, nad každú národnosť duch ľudský.« — »Dobre spieva spevec slovanský, volajúc k Slovanovi, aby sa mu vždy kedykoľvek povie Slovan, ozval človek.«¹²

To je životná koncepcia v našej zemi nová, rýdza a ušľachtilá, spätá veľkými jednotiacimi väzbami ideálov humanitných a obrodenci ňou otvárali dokorán okná do Európy. Lebo rovnako ako medzi jednotlivcami, taký istý vzťah a organické spoločenstvo má byť i medzi národmi. Kollár svojim prehodnotením národnostnej ideologie v princíp kultúrno-mravný, žiada spojenie každého národa s ľudstvom a svetovými dejinami, ostro vytýkajúc uzavretosť a odlúčenosť jednotlivých menších celkov; rovnako je i Štúr presvedčený, že »čo je vznešeného i dobrého v ľudstve, sa rozširuje, žiaden ale národ, keď niečo znamenitého v lone svojom drží, nemá a nezadrží to len pre seba, ale stane sa to pospolitou majetnosťou všetkých tých, ktoríkoľvek účasť vo vyššom živote ľudskom majú, alebo mať budú.«¹³

A rovnako, ako medzi jednotlivcami, tak i medzi národmi je potrebné ušľachtilé súperenie, aby sa stále kráčalo kupredu, lebo kde niet závozenia, ako vraví Kollár, tam niet tiež pokroku. I Štúr verí v tento zápal, nesúci pochodeň pokroku ľudstva, pretože »len život, vyšším zápalom oduševnený, stáť a všetkému napriek kvitnúť môže, hynie ale ako človek, keď ho zápal, jeho duch opúšťa.«¹⁴

Pravda, ako sme už uviedli, len práca a zásluha za pospolité dobro nesie česť a slávu tým národom, ktoré svojím životom život ľudský vyvýšili a ďalej pohly a týmto príkladom iným zasvietili.

Ideologia tejto humanitnej životnej koncepcie je taká oslnivá, podmaňujúca a silná, že ani Kollár, ani Štúr neverí, že by mohla byť niekedy zničená. Kollárovi dlhá storočná minulosť, v ktorej sa prebýjala a zošľachťovala, ručí i za jej budúcnosť a akékoľvek prevraty sveta nemôžu vydobyť ducha rýdzej humanity už viac umlčať; môže zájsť len s ľudským rodom. Obdobne smýšľa i Štúr: »Tak hľa! ľudstvo samo sebe neverným sa nestane a stať nemôže; nič, žiadna

¹¹ L. Štúr: *Naše nádeje a žiadosti k nastávajúcemu snemu*, v sb. *Slovo na čase*, II. Turč. Sv. Martin 1941, str. 77.

¹² Ibid., str. 81.

¹³ L. Štúr: *Život národov*, v zborníku *Hlas k rodákovi*, str. 95.

¹⁴ Ibid., str. 96.

moc na svete jeho pokroky, jeho rozvíjania nezastaví, lež vždy nájde svojich, ktorí sa za jeho poklady postavia a keď treba, so zápalom obetujú.¹⁵

Uznáva len (podľa Hegla), že toto vedúce postavenie v ľudstve môže prejsť z jedného národa, v ktorom najvyšší zápal pohasína a činnosť ustáva, na národ iný. A týmto národom budúcnosti sa obidvom javí nie európsky západ, tým menej Germánia, lež Slovanstvo, hoci oba súhlasne uznávajú, že slovanský národ má zo všetkých európskych národov dosiaľ najmenšie zásluhy o vývin ducha a života.

Národ slovanský, vraví Štúr rovnako triezvo, ako Kollár, stojí ďaleko v tomto ohľade za ostatnými národmi európskymi a nedá sa s nimi porovnať. »Je to hmota ohromná, národ tento, ale duch málo sa ešte v nej hýbal, zatarasený a zabedený v živote telesnom, preto ale aj národ slovanský si uznania dosiaľ v ľudstve nevydobil, bo je bez väčších zásluh o človečenstvo.«¹⁶

Štúr, obdobne ako Kollár, tiež odôvodňuje, prečo sa dosiaľ Slovania nedostali na prednejšie miesto v duchovnom živote národov. Lebo stáli »na bránach európskych na stráži s mečom v ruke«, ochraňujúc Európou, »tento chrám vzdelanosti ľudskej«, proti nájazdom najrôznejších Aziatov. Túto stráž vyplnili Slovania čestne a slávne, doplatili však na to tým, že sa u nich tak nevzmohol duchovný život.

V tomto tvrdení je kus hľbokej a tragickej pravdy. Stačí sa pozrieť do dejín, aby sme videli, že bez ruskej hrádze proti vonkajším i vnútorným nájazdom na Európou od dôb starších až po najnovšie bol by sa beh Európy asi podstatne ináč vyvíjal a teda i pojem západoeurópskej kultúry. Ale na budúcnosť Slovanstva pozerá sa Štúr, rovnako ako Kollár, optimisticky: »Vzmôže sa tento (duchovný) život v národe tomto, bo schopnosť je k nemu veľká a búritelia pokoja sú rozplašení, vzomôže sa prijímaním všetkého toho dobrého, čo národy európske počas aziatsko-európskych hrmavíc, kryté Slovanmi, vytvorili, v živote svojom uviedli a rozšírili, a to je prvá práca národa dosiaľ zanedbaného.«¹⁷

U nás vykonáva túto »prvú prácu« Kollár so Šafárikom, Štúr s Hurbanom, Hodžom a mnohými ostatnými tak prenikavo a ušľachtile, že im to nesmieme nikdy zabudnúť. Z tohto zamerania sa už tiež konkrétne rysuje úloha a postavenie Štúrovo v živote slovenskom, slovanskom i európskom tých čias. Lebo zatiaľ my sme len pozerali na životnú štruktúru v najhlavnejších rysoch, ako sa vrství zdola

¹⁵ Ibid., str. 96—7.

¹⁶ Ibid., str. 98—9.

¹⁷ Ibid., str. 99—100.

a je spätá jednotiacimi väzbami vzdelanostnými a etickými, a ako bola formulovaná našimi obrodencami v súhlase s vtedajšou najpokročilejšou ideológiou, prevažne herderovsko-hegelovskou, slovom išli sme smerom tendencie sjednocovacej.

Avšak preniknutie tejto životnej štruktúry nebolo by úplné, keby sme neprebegli súčasne i smerom opačným, diferenciačným, a nevšimli si i pevnosti jednotlivých článkov, ktoré majú byť stavebnými kameňmi celkovej budovy a sú nevyhnutnými predpokladmi vyššej väzby. Obidve hľadiská na jeden a ten istý proces, jednotiace i diferenciačné, sú samy o sebe jednostranné: sjednocovacie úsilie vedie často k abstraktným, uniformným a neživotným útvarom, reálne dosť nepodloženým; postup diferenciačný opäť ľahko rozbieja život v triešť, nenachádzajúc už jeho veľkých jednotiacich spojitostí. Až vzájomné prelínanie a harmónia oboch postihuje správne jednotný proces vývojový.

Preto i Štúr celkom logicky a zákonito postupuje od humanitných ideálov všeludských k Slovanstvu a ku kmeňovitosti slovenskej, aby odtiaľ hlásal a pevnejšie koval vyššie väzby slovanské a všeludské. Pripomenul som už, že všetky dizonancie a nedorozumenia, ktoré azda Štúrove počiny vyvolaly, nespočívajú teda v jeho chybnom ideovom postupe, ale skôr v neporozumení tohto základného vývojového procesu, ktorý ide vždy dvojakým protichodným smerom, diferenciačným i sjednocovacím. Preto tiež »rozkolník« Štúr mohol byť a skutočne aj bol veľký Slovan a European svojej doby, čo si nijako neprotirečilo s tým, aby bol súčasne i veľký Slovák, lebo jedno druhé predpokladá a vzájomne sa musí doplňovať.

Tak sa ocitá Štúr na podklade veľkých a krásnych ideí svojich čias pred základnou otázkou, ktorej zodpovedanie určuje celé jeho postavenie i poslanie, ako napomôcť totiž duchovnému životu slovanskému, aby pozdvihol a zaujal patričné, prislúchajúce mu miesto v dejinách, pretože ako dobrý žiak Heglov i celým svojím založením dobre vedel, že idey samy o sebe ešte nestačia, že ich treba realizovať. Vedľa Štúra-teoretika stretáme sa preto všade i s jeho priebojným voluntarizmom, a to s jeho svetlými i tienistými stránkami, avšak základy všetkej jeho činnosti neboly, ako sa niekedy zúžene osvetľuje, iba politické, lež naopak, myšlienkové, filozofické, z ktorých potom vyplývala vedľa všestranného poslanca buditelského i činnosť politická.¹⁸

¹⁸ Keď Čiževskij v spomenutej práci o Štúrovi chápe ho tiež predovšetkým ako mysliteľa, a v tom má nepopierateľnú pravdu; otázka je len, akou myšlienkovou sústavou bola filozofia Štúra, k čomu sa ešte stručne vrátime.

V tejto ústrednej otázke podáva nám Štúr poučenie a riešenie v dvoch základných smeroch, a to jednak vo vzťahu nás samých k sebe ako kmeňu, jednak vo vzťahu jednotlivých kmeňov k Slovanstvu a celému ľudstvu.

K spoločnému poslaniu slovanskému môžeme konkrétne najviac prispieť ako uvedomelý, sjednotený kmeň, ako samostatný člen rodiny slovanskej — to je to veľké rozhodnutie, ku ktorému dospeli naši obrodenci »po dlhom, dlhom premyslení — ako vraví Štúr — po dôvernom sa radení s priateľmi a znateľmi nášho národa a jeho stavu.« No tým nechceli doterajšie putá uvoľňovať alebo spretrhávať, lež ako Štúr ihneď pripomína a zdôrazňuje, len »vzbudiť a vystaviť to, čo dosiaľ nebolo.«¹⁹

Treba teda chápať ich krok predovšetkým v smysle pozitívnom a nie negatívnom. A to ako krok vnútornej nutnosti, principiálny, vyplývajúci z ich ideového presvedčenia a nie taktický, určený azda len okolnosťami vonkajšími. Povýšenie slovenčiny na spisovnú reč je už potom len prirodzeným dôsledkom tohto postoja a len *prostriedkom* k vytýčeným cieľom vyšším.

Ak chcem uvedomiť širšie kolektívum, v telesnom živote pohrúžené a duchovne zaostalé, musím začať od jednotlivca, ktorý je stavebným kameňom a nutným predpokladom vedomia kolektívneho; ak volím pre tento proces spisovnú normu uvedomujúceho sa kolektíva, vzhľadom na jeho hovorovú reč pomerne najbližšiu, nemožno, myslím, proti podobnému postupu principiálne nič namietat, keď sa ináč zachovávajú vyššie väzby životné. A o túto vyššiu duchovnú jednotu našim obrodencom výslovne išlo a preto proti ich základnému postupu, nech sa už v podrobnostiach odôvodňovania azda i mýlili, nemôže byť, ani v skutočnosti nikdy nebolo, podstatnej námietky — a to ani vtedy nie, keby sme sami akokoľvek nesúhlasili s ich krokom a priali by sme si mať zachovanú jednotu spisovnej reči! Dlhé spory sa viedly o rôzne funkcionálne určenia slovenčiny, pritom sa však dosť neprizeralo k ústrednej pohnútke, čo si, pravda, zapríčinili naši obrodenci sami, keď podľa potreby prenášali akcent svojho rozhodnutia s jedného motívu na druhý.

Otázka jazyková je primárna len v tom smysle, že je predpokladom a formálnym výrazom celého života duchovného. Naproti tomu však môžem, myslím, oprávnene povedať, že ináč táto stránka jazyková — akokoľvek kládli na ňu naši obrodenci veľký dôraz, čo je pochopiteľné jednak pri vzniku novej spisovnej normy, jednak ako ten-

¹⁹ L. Štúr: *Hlas oproti Hlasom*, teraz vo výbore *Hlas k rodákovi*, Turč. Sv. Martin 1943, str. 152.

dencia romantická, ktorá v reči chybne videla hlavný znak národnosti — bola v celkovej životnej koncepcii a ideológii nášho obrodzenia složkou podradnou, lebo nase obrodzenie nebolo záležitosťou filologickou (ako sa napr. dnes interpretuje, a preto všetko ostatné zo svojej hodnoty stráca!), ale hlavne ideologickou a celonárodnou, s ktorou sa spoluriešila i jazyková otázka.

Je zaujímavé, že teóriu slovenskej osobitnej kmeňovitosti nevyjadril prvý Štúr, ale *J. M. Hurban*, a to v predmluve k *Červenákovmu Zrcadlu Slovenska* v októbri 1843, hoci o spisovnej slovenčine už bolo rozhodnuté vo februári v tom roku. Po hegelovsko-klácelovskom úvode o objektivizácii ducha v dejinách národov uvádza Hurban, že »v tomto čase posledním, ve kterém tolik národů hlasu svého zdvihá, tolik národů v historii své se přehrná, ve kterém tak často slyšíme o bojích národů o jejich práva, zvláštnosti, svojstva vedených, v tomto čase posledním pozdvihuje hlasu svého i kmen slovenský, Tatry obývající«. Každý precitnutý Slovák hľadá ducha a princíp svojho kmeňa a usiluje sa dnes predovšetkým poznať svoju minulosť »ať dobré či zlé působil, nech to jen je« — vraví Hurban nie práve najšťastnejšie. Nech to už povedie kamkoľvek, k životu, či k zahynutiu, nech sa len »vyhrabe z rumův svých a vysvobodí z té zabudlivosti.«

Kto by mohol Slovákom zazlievať, pýta sa Hurban, keď sa nazdávajú, že budúcnosť je ich? Túto budúcnosť najdokonalejšie utvoria tak, že »všecko ztrávejí v myšlence své, cokoli v minulosti duch národu tohoto vytvořil«, aby videli tie momenty, »které už přešel duch, poznali, ve kterých se teď nalézá a znali zvrát, do kterého v nejbližší přejítí má budoucnosti«. Ak sa to bude vidieť samolúbosťou, lebo nešťastie Slovákov bolo práve to, že neboli dosiaľ samolúbi v celku. Teraz sú rozplamenení k vyšším myšlienkam a rozmýšľajú, prečo ich Boh sem povolal, postavil medzi západ a východ a v pokoji scelil. História ešte síce nemajú, pretože »pro nás ještě času nebylo«, za to však majú budúcnosť. »Proto hle vyhledáváme ducha národu svého roztrateného ve všeobecnosti, a sbíráme ho v duchu jednotlivostí — *zjednotěných v jakési vyšší jednotě ducha*, principu a povědomí.«

Slováci sa iba pripravovali k svojej veľkej budúcnosti »v prolegomenách k historii slavjanské« a postupujú sledovaním minulosti so stupňov nižších k vyšším. Ich snahou je vidieť miesto, kde v svete a človečenstve stoja, ako sú spojení s pokrvnými kmeňmi, v ktorých *nachádzajú svoju celosť*, »jak je Slovák člověk? jak je on Slavjan? pretože bez týchto otázok ľahko by zbudovali dom bez základov. Ich túžbou je *nájsť v tom všetkom jednotu ducha*, lebo myšlienka je najčistejšia forma, ku ktorej len veky dozrievajú. Náš slovenský ľud tak sa vžil do telesnosti, že mu už veľmi málo ostávalo z duchovných da-

rov. Reč samu snížil, že sa už ani neopovážil v nej niečo vyššieho myslieť, a sami spisovatelia sa zo svojho nárečia vysmievali. Nie je preto div, že Slovania ich neuznávali, »vždy je k jiným jen jako dovažek dohazující«. Bolo to spravodlivé, pretože Slovák nikde neuplatnil dostatočne sám seba. Avšak »kmen má to býti v národě, co národ v člověčenství. Odsudzujeme-li ten fantastický kosmopolitism, kde se chce osobnost vyraziti bezprostředně v človečenstvo, zapírajíc a ničíc národnost; tím samým důvodem musíme pohaniti a odsouditi i tu národnost (a obzvláště velkého národu), která by se vylíti chtěla z individua jednoho na ráz, na celek národní. Co jsou ve člověčenství národy, to jsou v národech kmeny. Kmenovstvím svým působiti máš na svět tvého národu.« Kmeňovitosť je teda predpokladom života národného: »Z lidu nemohla se vyraziti jiskra Slavjanstva dříve, než by se byla vyrazila jiskra svojstva, Slovenstva.« Prebúdzanie sa Slovenska je preto potrebné, nutné.

Túto diferenciačnú tézu, totiž predpoklad, ak má byť Slovensko platným článkom slovanských dejín, že sa musí najprv samo duchovne pozdvihnúť, vyslovil pregnatnejšie i presvedčivejšie Štúr, lebo celostné organistické hľadisko svojej doby lepšie prežil, precítil i premyslel, najmä vzhľadom na dané historické skutočnosti. My, Slováci, sme kmeň, — vraví; za to nás uznali najlepší a najzbehlejší znatelia národa slovanského, Dobrovský a Šafárik. Ako kmeň sme jeden celok, jedna osobitosť, jedna osobnosť; najväčšou povinnosťou každej osobnosti je však stať sa povedomou, seba pocítiť a seba poznať, »inakšie nezastane si hore koncom, ale sa len krčiť, povalovať a seba samú pohadzovať bude.« Človek, ktorý ešte k osobnosti nedospel, je dieťa a národy, ktoré sa ešte k osobnosti nedostali, ktoré sa nepocítili, sú len deti pod čeladným vladárom, otroci pod pánom, alebo ktoré sa jej odriekli, háveď potupná.

Slováci prestanú byť opovrhovaní a strkaní, keď vystúpia vyššie a sa pocítia, keď si uvedomia svoju osobnosť a duchovnú jednotu. Túto duchovnú jednotu môžu pocítiť len na základe najbližšej prirodzenej pokrvnosti, t. j. kmeňovitosti ako jedného celku a keď chcú ďalej prísť, treba, aby vedeli o sebe ako o kmeni a musia ako kmeň žiť, pracovať a vystupovať. Proti len abstraktnému mysleniu vyzdvihuje Štúr, myslím, správnu reálnu funkčnosť takejto jednotky, keď vraví »Osoba ale len tá je skutočná, ktorá i sama sebou vládze a tak či duchovná, či prirodzená svoje údy všetky užívá a k tomu, čo za dobré cíti, potrebovať môže, lebo keď to jej chýba, nebude osobou skutočnou a dokonalou, ale len nedokonalou alebo nepravdivou, myslennou.«

Osudná zámena iba abstraktne myslených vecí so skutočnými

sa stávala v slovenskom živote dosť často. Jednako Štúra požiadavka uvedomelej a funkcionálne vyhranenej individuality je v buditelskom a obrodenskom hnutí správna a veľmi potrebná. »Povedia nám, pravda, tí, ktorí na naše počínanie nemilo zazerajú, že narážanie na osobnosť je vypínavosť, my ale tým odpovedáme, že túženie po osobnosti, t. j. po samocite, samopoznaní, je ako u jednotlivcov, tak aj u národov túžba najšľachetnejšia a *kto nikdy neprišiel k osobnosti, nikdy nič ani nevykonan, ani nič neznačil v svete.*«

Tu je dobre vidieť, ako Štúr mieri k samým základom individuálneho i národného obrodzenia. Z nich práve treba chápať jeho ušľachtilé úsilie, lebo požiadavka dobrých predpokladov individuálnych je pre všestranné rozvitie života nesmierne dôležitá: aby však nebola chápaná na ktoromkoľvek stupni ako požiadavka individualistická, ako moment odlukový, ktorý už nepodlieha vyšším väzbám, Štúr ihneď dodáva: »Ostatne dobre aj to vieme, že osobnosť nie je stupeň najvyšší a že keď človek a národy naozajstne ľudsky žiť a účinkovať chcú, k vyššiemu stupňu pozdvihnúť sa musia, medzitým aj v tomto *musí byť osobnosť, lenže zošľachtená, mravne povýšená.*«²⁰

Tu je veľmi dobre načrtnutý pôdorys harmonického vzťahu individuálne-kolektívneho, ktorý je nevyhnutným predpokladom zdravého národného života.

Štúrovi bolo jasné, prečo musí začať od samých základov, pretože si bol až príliš dobre vedomý úbohého stavu slovenského uvedomenia v svojej dobe — jeho známe depresie, prechádzajúce z hlbokkej melanchólie až k zúfalstvu prýštily nepochybne i z tohto poznatku. Tento stav si nijako nezastieral, naopak, staval ho ustavične svojim spolukmeňovcom na oči, aby potom mohol tým účinnejšie liečiť a burcovať. Treba o tom počuť jeho vlastné slová, aby sme si uvedomili, do akej miery sa Štúr pozeral striezvo a kriticky na svoje prostredie. A predsa vedel, že tuná a takto sa musí cez všetky ťažkosti začať, pretože inde cesta k vyšším formám nevedie a ani principiálne viesť nemôže. V tomto poznaní a odhodlaní bola jeho veľká, všetko ostatné zatienujúca intelektuálna a mravná sila.

Slovenský pospolitý život bol podľa Štúra od zániku Veľkomoravskej ríše narušený a v novom štátnom útvare upadol národ s výnimkou jednotlivcov do života domáceho a zostal naň obmedzený. »V takomto živote strávil on veky a nič, ani väčšie udrenia neboly v stave prebrať ho z jeho celkom na domácnosť obmedzeného života. Život pospolitý, v ktorom len niektorí z jeho lona účasť mali, bol preň cel-

²⁰ L. Štúr, *Hlas k rodákovi*, teraz v rovnomennom výbore T. Sv. Martin 1943, str. 107—110.

kom zavretý, on robil to, čo sa mu nakladalo, ale ďalej sa o to nestaral, ničím sa takým ďalej nezaoberal, ba ani význam toho, prečo sa toto všetko tak robí, nevedel. Obec a pospolitosť zostaly mu vecou cudzou, neznámou, a preto sa o ne ani nezaujímal, iba z povinnosti, nie z vnútorného pohnutia, a preto aj všetko to, čo smerovalo v časoch už prebúdzať sa počínajúcich k dajakej pospolitosti, čo ho priviesť malo k dajakému vyššiemu spojeniu a usilovnosti, nenašlo uňho žiadnej podpory a muselo po krátkom trvaní prestať. Tak v novších časoch sa jednotliví boli rozhodli založiť medzi našimi učené spoločnosti, napomáhajúce rozkvit duchovného života, ale všetky takéto usilovania vykonaly málo, povstaly a zhasly na roveň ohníku na bahne, bo nezaujali sa o ne rodáci!« »Či sú toto nie smutné úkazy? Národ, ako z toho vidno, odvykol celkom od pospolitosti, stala sa mu celkom neznámou, zato ale tým viac zbujeľ život domáci a na tomto ustlal si Slovák. S týmto domácim životom rozvily sa, pravda, u nás všetky čnosti, ale aj nečnosti: utvrdila sa pokojamilovnosť, pracovitosť, starostlivosť o svojich, ale vzrástla aj ufahovanosť, poddávajúcenosť, sebeckosť, chýlostivosť, o vyššie veci nedbanlivosť, *psota duchovná*.«

Chlebová otázka — to je podľa Štúra po Bohu najväčšia myšlienka slovenských synkov a keď ju dosiahli, odpočívajú už potom len v domácom živote. Ak prejaví niekto záujem o veci lepšie a vyššie, hovorí sa o ňom posmešne. A jestliže niekto v mladšom veku vyvíjal i nejakú činnosť, len čo vstúpi do života domáceho, pozabúda na svoje krajšie snahy. Veď i v našom spoločenskom živote zaujímajú najdôležitejšiu stránku len príbehy života domáceho: krstenia, svadby, sobáše, hostiny. U národov vyšších sú znamenitejšie skutky, u nás ich nebolo a tak sa ony staly hlavnou stránkou života. Šlo to do takej miery, že i cestovatelia nás hlavne podľa týchto obyčajov opisovali; aj u nás a našich kmeňovcov je až do zunovania opisov týchto príhod a piesní ich ospevujúcich. Naše časopisy: chorvátske, srbské a iné slovanské sú toho plné. Ale či niečo už nič znamenitejšieho v našom živote? O činoch a skutkoch hlboké mlčanie!

Hovorí u nás o myšlienke pospolitosti, znamená najčastejšie sypať hrach na stenu: mnohí nerozumejú vôbec, o čo tu ide a tých, čo za to hovoria a pracujú, vyhlasujú za prepiatych snárov a »bezumcov«. Všetko sa len do seba ufahuje a vedie výlučnú starosť o seba. Mohly by vzniknúť ústavy k obecnému dobru, školy by sa mali lepšie udržiavať, lenže niečo ducha pospolitosti. »A aká horlivosť panuje pri obciach vo veciach obecných, napr. v cirkevných? Tu je veru dosť neporiadku a nesúladu, ale kto by to chcel a stačil všetko vyrátať? Či je to nie všeobecná žaloba po našich obciach, že panuje i pri obci i pri cirkvi neporiadok? Tam, že sa počty neporiadne skladajú, tu, že sa

ustanovenia nevykonávajú, tam zas, že sa k ničomu pristrojiť nemôžu atď., atď. Či je nie veľké množstvo týchto žalôb?»

Potreba duchovného života sa začína už viac pocíťovať, no v takomto stave to nevyzerá chýrne s našim duchovným životom, bo s malými výnimkami je to všetko ešte len v živote domácom zadenbené. A keď aj pri tejto ľahostajnej nedbalosti o pospolitý život zaň dakto niečo urobí, aké nároky a uznanosť si už osobuje! Nerobí to teda ešte z čistého zápalu za obecnú vec národa, ale zo sebeckta, lebo má na mysli seba pred pospolitosťou: poznať ako sme ešte z tohto ohľadu nedorastlí a slabí! »Za túto našu odcudzenosť od pospolitosti a prirazenosť k životu nižšiemu, vyznajme si, padli sme aj u iných do malovážnosti a nevšímavosti. V ničom pospolitom nevedeli sme sa dobre nájsť, k ničomu pospolitému sme sa horlivo neprirazili, za nič pospolitého sme dačo silnejšieho urobili, a aj to, čo by sme boli mohli obetovať, nevedeli; držali a vyhlásili nás teda iní za nespôsobných k dačomu vyššiemu, za nespôsobných k pospolitosti, držali a vyhlásili nás len za domárov a ľudí, ktorým nižšie veci zemskeho tohto života sú všetko a nadovšetko.«²¹

To je len najmenšia ukážka, z akého materiálu museli naši obrodenci stavať, a preto i Štúr načrtáva v svojich článkoch ako aj vo väčších spisoch základnú štruktúru životnú, ktorej sa musíme pridržiavať, aby náš život zdravo a rovno vyrástol a všestranne sa rozvíjal: od života telesného k duchovnému, od jednotlivca cez rodinu k vyšším spojitostiam kmeňovým, národným, ľudským, podriadeným vždy najvyššej väzbe mravnej. Táto jednota nie je mechanická, holý súhrn síl, lež organická, živá. Preto jeho záujem ide a musí ísť aj smerom diferenciačným, ku stupňom nižším ako potrebným údom a nevyhnutným článkom útvarov vyšších: obrodzovací proces sa vpravde nemohol ináč zdať. Štúr nemohol (zatiaľ) obetovať ako Hegel jednotlivosti v prospech celku, naopak, uvedomoval si jasne a tiež zdôrazňoval, že len väčším uvedením a posilnením jednotlivých individualít dospejeme k plnejšiemu, bohatšiemu a všestrannejšiemu celku. Jednota v rozmanitosti! — to bolo jeho ideálom a vzájomnú vzťahnosť a podmienenosť týchto dvoch protichodných tendencií jediného procesu pripomenuli sme už ako základný myšlienkový motív nášho obrodzenia.

Štúrovi sa často z niektorých pobočných a podružných výhonkov jeho myslenia vytyka romantizmus; nože v tejto základnej koncepcii životnej, podstate to jeho diela a významu, nieto vonkoncom nič

²¹ L. Štúr, *Život domáci a pospolitý*, teraz v sb. *Slovo na čase* I, T. Sv. Martin, 1941, str. 170—8.

romantického, naopak, nájdeme v nej najčistejšie harmonizujúce a syntetizujúce rysy klasické, ktoré, práve preto, si podržaly dodnes svoju platnosť.

Avšak k realizácii tejto životnej koncepcie čím všetkým sa musel Štúr stať? V našich pomeroch nestačilo byť len mysliteľom, ale súčasne i buditeľom, vychovávateľom, sociálnym reformátorom, politikom, vedcom a hlavne bojovníkom i veštcom. Možno sa diviť, že to bolo nad silu jediného človeka, ktorý ešte k tomu odchádza v mladom veku? Môžeme sa diviť, že Štúr pri všetkej svojej obdivuhodnej usilovnosti a všestrannej činnosti, ktorá nemá od obrodzenia v slovenskom živote obdoby, jednoducho nestačil na zvládnutie všetkých týchto problémov, s ktorými sa musel potýkať, a že teda užil v zápale boja niekedy i dôvodov nesprávnych, nie azda vedome, ale že ich proste svojimi silami nestačil už ani časove doriešiť? Keby sa bol mohol venovať jednému úseku, bol by nesporne na ňom vynikol viacej, ako napr. Dionýz Štúr vo vede, nikdy by si však nebol získal takých zásluh o obrodenie a uvedenie širšieho slovenského kolektíva; a tomuto poslaniu dal Ľud. Štúr prednosť. Činnosť našich obrodencov má i základný význam historický — je veľká otázka, v akej situácii by nás bol bez nej zastihol rozhodný rok 1918 pri vtedajšej krutej maďarizácii!

To na druhej strane, pravda, nesmie a nemôže byť ospravedlnením, aby Štúr nebol kritizovaný, aby sme azda jeho tienisté stránky nevideli alebo ich mlčky obchádzali. Naopak, práve tým, že na ne otvorene poukážeme, uvidíme tiež, že sú prevážne rázu podružného a že jeho základného významu nezasahujú. Nám tu ide prirodzene len o oblasť ideologickú. Avšak práve tu pôsobia trocha dvojznačne niektoré jeho formulácie z hlavného »rozlukového« spisu »Nárečie slovenské alebo potreba písania v tomto nárečí«, ktoré boli príčinou a zdrojom všetkých vážnejších nedorozumení a jednotlivé tézy boli povytŕhované a od ostatného učenia izolované, potom často zneužívané a po celé storočie neprávom a to s českej i slovenskej strany kladené do štítu slovenského *separatizmu*. Treba teda už tu povedať, že keby sme zmienené formulácie považovali za akokoľvek nesprávne alebo lepšie, iba nešťastné, nikdy neboly prejavom *zlej vôle Štúrovej*, ale boly len tvrdením jeho jednostranných vykladačov a že zo *Štúrovej skutočnej celkovej koncepcie životnej nikdy nebolo možno dospieť k žiadnemu separatizmu*.

Štúr prevádza jazykovú odluku na podklade osobitnej slovenskej kmeňovitosti. V tejto kmeňovitosti — srovnávajúc slovanскую kmeňovitosť s kmeňovitosťou gréckou — nadväzuje proste na Kollára a Šafárika; z Kollára si cituje jeho požiadavky, aby každé nárečie čerpal z druhého životnú silu, aby sa tým zmladilo, obohatilo a sa vzde-

lalo, pritom však nemá siahať na druhé a ani na seba nenechať siahať, ale uplatniť sa vedľa všetkých na svojom vlastnom slobodnom poli; aby pri vzájomnosti zostali všetky kmene a nárečia nepohnuté na svojich dávnych miestach a pritom všetkom napomáhali vzájomným pôsobením a súperením rozkvetu spoločnej literatúry národnej; napokon, že vzájomnosť je spoločná účasť všetkých kmeňov na duchovných plodoch svojho národa.

Keďže však Kollár, dôvodí Štúr, potom obmedzuje v tej samej knihe a inde vzájomnosť slovanskú len na štyri kmene a k nej len tieto štyri kmene so svojimi nárečiami pripúšťa, z toho vidno, že určenie jeho vzájomnosti slovanskej a obmedzenie jej na štyri kmene so spisovnými ich nárečiami sa nesrovnáva s tým, čo o tejto z jeho horúcej, čistou láskou k Slovanstvu dosiaľ najzapálenejšej duše vyteklo, »bo akože pri štyroch nárečiach všetky nárečia obstoja, ako sa pri štyroch iné neukrivdia, ako všetky na svojich miestach zostanú a sa vzájomne obohatia a omladnú, naposledok všetky k rozkvetu spoločnej slovanskej literatúry dopomáhať budú?«²²

Treba uvážiť niektoré okolnosti, ktorým sa u nás pri riešení týchto otázok venovala malá pozornosť, hoci pre ne majú základný význam. To je pojem a definícia národa a kmeňa. Národ a tým viacej ešte kmeň, sú pojmy tzv. *empirické*. My nikdy nebudeme môcť vyrátať všetky empirické a premenlivé znaky národa a kmeňa, ale môžeme podať definíciu vždy len približnú a teda — presne vzaté — nedostačujúcu. Duchovný život, ktorým národy a kmene žijú a ktorý je u nich rôzne zafarbený, stoja nadto vždy na princípoch a funkciách nadnárodných a nadčasových, práve rýdzo duchovných, nech sa už jedná o umenie, vedu, ekonomiu alebo etiku. Tieto základné funkcie duchovnej tvorby prerastajú všetky národnostné hranice a práve v tom spočíva nádherná duchovná väzba celého ľudského života, nie vysnená a vyšpekulovaná, ale hlboko reálna, spočívajúca v podstate veci samej. V tejto nadnárodnej organickej väzbe tkvie však súčasne pre nás i nemožnosť národy presne od seba odlišiť.²³

Z toho však vyplýva, ak nie sú a nikdy nemôžu byť útvary kmeňov a národov presne pojmove, vedecky definovateľné, že ani otázka slovenskej kmeňovitosti nie je teoreticky riešiteľná a rozhodujúca; otázka osobitnej slovenskej kmeňovitosti nie je v našom obrodení otázkou teoretickou, ale predovšetkým citovou a záležitosťou vôle.²⁴

²² E. Štúr, *Nárečie*, str. 23—25, 65.

²³ Na tieto nadnárodné duchovné väzby, ktorými prerastá každý národ svoje národnostné hranice, upozornil som už pred rokmi v úvahe *Národnosť ako problém*, Prúdy 1930.

²⁴ V svojich prácach narážajú na to Turcerová, Osuský i Pražák.

Krokom vnútornej nutnosti nazvali sme to u našich obrodencov len preto, lebo boli presvedčení, že kmeňovitosťou sa celonárodný duchovný život obohatí a teda museli touto cestou ísť.

Krok našich obrodencov nemožno teda teoreticky vyvrátiť ako nesprávny, avšak na druhej strane problém, ktorý musel Štúr riešiť, t. j. problém častí a celku v živom organizme, je tak složitý a krehký, že sa ani on nevyvaroval, aby nepodopieral svoj krok často dôvodmi teoreticky nedostatočnými, ba i nesprávnymi, hoci pre podobné riešenia mal obzvlášť jemný smysel. Z tohto teda potom vyplýva zvlášť na povaha jeho rozlukového spisu a vznikajú zbytočné boje na oboch stranách, pretože sa dôvody nedajú teoreticky dostatočne ani podprieť, ani vyvrátiť.

Podľa Štúra, kde je kmeňovitosť, je vyššia duchovnosť — jedna z tých základných téz, ktoré nemožno ani dokázať, ani vyvrátiť, pretože môže byť v jednom empirickom prípade pravdivá, v druhom nepravdivá — a kmeňovitosť národa je teda podľa neho pekný, znamenitý úkaz, dávajúci svedectvo o jeho vyššej duchovnosti a duchovnej živosti národa; preto tam, kde sa nachádza, musí sa zachovávať, ochraňovať a opatrne rozvíjať, lebo len tak sa nič, čo by vyrásť malo, neudusí a nič nezakrpatie.²⁵ Hurban v zmienenej predmluve k *Červenákovi* *Zrcadlu Slovenska* vraví, že večná túžba ducha je vyjsť z bezčlánkovitej všeobecnosti na svet určitý, vyliatť seba do tisícorkých zvláštností a jednotlivostí. Z tohto predpokladu pochopíme potom vznik spisovnej slovenčiny ako prirodzený dôsledok presvedčenia našich obrodencov. Keby bol teda Štúr uviedol proste len dôvody, vyplývajúce z tohto individualizačného procesu, boli by dostatočné a pochopiteľné a nemusel sa uchýľovať k násilným analogiám a dôvodom, ktoré nemohly nikoho presvedčiť a zostaly len jatrivou látkou k zbytočným sporom.

Lebo tento individualizačný proces je celkom jasný a jeho motivácia presvedčivá. Štúr vraví, vzhľadom na postupne silnejúce kmeňové vedomie slovenské, že náš ľud sa navidomoči prebudzuje k duchovnému životu a oni považujú preto za najsvätejšiu povinnosť »ľudu nášmu v tomto usilovaní s celou dušou byť na pomoci, bo k čomuže sme tu povolani, keď nie k tomu, aby sme opustenému, odhodenému, zanedbanému ľudu nášmu z jeho stavu terajšieho pomohli a ho ako ľud poriadny do radu iných národov pred tvár Boha a človečenstva postavili?«²⁶

²⁵ L. Štúr, *Nárečie*, str. 17, 18, 20.

²⁶ Ibid., str. 91.

Nesvornosť nezaviňuje ten, »kto iným pokoj dá, im dobre praje, im v ničom vedome a zlomyseľne neškodí, kto svoje najprv sporiadať, utvoriť žiada a k tomu tie prostriedky volí, ktoré sú najľahšie, k cieľu najpríhodnejšie. My sme uderili touto cestou« — »vzbudiť sme chceli život sviežejší, ako bol dosiaľ medzi nami, vystavať sme chceli jednotu, ktorej medzi nami dosiaľ nebolo.«²⁷ — naša povinnosť je, aby sme ako duchovní ľudu vodcovia brieždenie vyššieho života medzi ľuďom naším na všetok možný spôsob napomáhali, čo sa nám tak najlepšie podarí, keď budeme preň celkom srozumne písať, keď i k jeho srdcu i k jeho mysli v takej reči hovoriť budeme, v ktorej on sám myslí a žije a s ktorou sa jeho celý život srásta.« — »Ktorý národ a kmeň žiť chce a žiť má, ten sa nesmie a nemôže na druhý národ alebo kmeň spoliehať a od neho prebudenie i zadržanie života svojho očakávať, ale musí sám pracovať a na nohy sa postaviť, bo inakšie, ozerajúc a podopierajúc sa len na druhých, ani k pravdivému životu nikdy nepríde, ni života nie je hoden!«²⁸ Vzhľadom na vtedajšiu celkovú situáciu Slovenska, jazykovú, hospodársku, náboženskú, politickú, tieto a podobné dôvody sú pre naše obrodzenie a čo najväčšie uvedomenie jasné a pochopiteľné. Pravda, rozhodnutie o tomto spôsobe realizácie neleží, ako sme už pripomenuli, v oblasti teórie, ale vôle.

Štúr si tejto skutočnosti plne neuvedomil, hoci ináč veľmi správne rozlišuje myšlienku a čin (hovorí napr.: »...v živote našom musí sa spojiť oboje, i myseľ i čin, zkadiaľ vykvitne život náš.«²⁹ a shľadával preto na podoprenie svojho kroku ďalšie dôvody, ktoré však nijako nemohly presvedčovať. Srovnáva podľa Kollára národ slovanský s gréckym, ktorému vraj je svojou kmeňovitosťou najbližší; kmeňovitosť slovanská je vraj na vyššom stupni ako u ktoréhokoľvek národa iného a je príčinou toľkých rôznych nárečí i rôznych vlád a kráľovstiev. Nemci nemajú rôznych kmeňov, preto ani rôznych nárečí, ale jednotnú spisovnú reč; práve pre túto kmeňovú nerozvitosť usudzuje Štúr, že »germánsky národ nie je ten národ živý, čerstvý, k svetu obrátený, ako je národ náš, slovanský...«³⁰ Rovnaký nedostatok kmeňovitosti je u Francúzov, Italov, Španielov, Angličanov, preto u všetkých týchto veľkých národov bola prijatá jednotná spisovná reč. Štúr užíva tu ďalej i argumenty gramatické, filologické, ktoré prirodzene v tejto otázke nemohly byť dostatočnými dôvodmi.

²⁷ L. Štúr, *Hlas oproti Hlasom*, teraz v súbornom vydaní *Hlas k rodákovi*, T. Sv. Martin 1943, 152.

²⁸ L. Štúr, *Nárečie*, str. 89—90, 106.

²⁹ *Nárečie*, str. 58.

³⁰ *Ibid.*, str. 53.

Zdá sa, že to sám cíti a to ho stále strháva hlbšie. i k samým výpadom na súčasný český život, ktorý je vraj presiaknutý cudzim duchom. Český národ, ktorý »hoci vždy hrdinsky sa držal a napodiv celej budúcnosti bojovával, predsa sa návalu života cudzieho, nemeckého neobránil.« A pred touto cudzotou v živote českom treba sa čo najúzkostlivejšie chrániť. Lebo keď »pred dakoľko stoletiami česká reč sa bola u nás prijala a za spisovnú povýšila, doniesli nám vtedy Česi so svojou rečou dačo vyššieho, velebnejšieho, čo hlboko pohlo duše naše, a preto aj chytili sme sa reči, v ktorej sme to dostali, teraz ale cítieme že nepôsobia tak na nás Česi, lež práve daktoré ich spisy, cudzími vyvrhlinami naplnené, nás odšťrkajú.«³¹ Pod cudzími vyvrhlinami mieni Štúr umelecký romantizmus, ktorý rovnako nenávidel ako Kollár. Píše o tom, pravda, bez prenikavej kollárovskej charakteristiky: »V poézii českej ešte máločo je podareného a čo sa hlavne podarilo, cudzím duchom páchne; v druhej peknej literatúre romány a všetliako menované odrhaniny romantické hlavné miesto zaujímajú a v daktorých, ako asi pred dvoma rokmi v Květoch v článku »o žene«, hnusné vyvrhliny siekt nemeckých a iných k pohoršeniu ľudu slovanského do života nášho sa kydajú. Dajte nám pokoj s tými mátohami cudzími, s tými šialami zúfanlivými, s tým drvením samého seba pre mrle, s tým prevráteným citov vzpružovaním, nevodte do nášho sveta zúfanlivých kadejakých vycivencov, zvodcov, to sú pre nás potvory, ktorých sme my u nás nevidali a nevidíme, nekazte pokoj náš... Vysoko si my vážime duchovné pracovanie a tešíme sa srdečne, že u bratov našich Čechov ono sa pohybuje a so dňa na deň sa vzráha, ale hnusnými cudzích svetov vyvrhlinami, ktoré život náš čerstvý kántria a pokoj náš hubia, my sa zaliat a shora nadol poprevracat dať nechceme. Nech si zadržia a strovia tí, ktorí si to navarili, my tej chovy nepotrebujeme a srdečne ľutujeme, že do života bratov našich Čechov sa tie vyvrhliny vpijajú.«³² Štúr útočí ostro proti romantizmu, ktorý označuje za materialistický, smyselný, rozkošnícky, úpadkový a chorý, tiež v spise *O národných písních a pověstech plemen slovanských*, Praha 1853, str. 17.—19. Avšak domnienka Hurbanova, že práve tento romantizmus bol dôvodom k osamostatneniu sa slovenskej literatúry, je jednostranná a neudržiteľná.³³ V odsudku romantizmu umeleckého, citového a mravného našiel by Štúr, pravda, i dnes mocných spojencov.³⁴

³¹ Ibid., str. 103, 106.

³² Ibid., str. 104.

³³ Porov. J. M. Hurban, *L. Štúr*, II, Turč. Sv. Martin 1939, str. 293.

³⁴ Z cudzích stačí poukázať na *Croceho*, z domácich celkom v jeho duchu píše proti romantizmu V. Mathesius v knihe *Možnosti, které čekají*, Praha 1944.

Tieto vedľajšie dôvody Štúrove boli mnoho ráz kritizované a odmietnuté a to už jeho súčasníkmi, medzi nimi samým M. M. Hodžom, až po prítomné generácie. Najbolestnejšie však pôsobia niektoré jeho nešťastné formulácie, ktoré zneužitú sa potom stávaly zdrojom slovenského separatizmu, izolacionizmu a hlavne reakčnictva, a ktoré Štúr nikdy nemal napísať, pretože ich sám *tak* necítil, nemyslel a sú v rozpore s celou jeho koncepciou. Tieto formulácie — ako napr. že »Česi sú kmeň od nás odchodný, ich história nepadá na nás, bo sme my v nej žiadnej účasti nemali«³⁵, alebo že »Čo je české, to je nie naše, a kto na čom nerobil, čo si nezaslúžil, ten to ani užijť nevie«³⁶ a podobné — sú bolestné preto, že Štúr sám ich nikdy necítil v smysle rozlukovom, ale, ako konečne aj z textu vidieť a ako ešte uvidíme, iba v smysle *distinktnom*, predsa však len vyzneli dizonančne a preto boli potom tiež aj zneužitú.

Nechcem ich tu ospravedlňovať, lebo v kontexte Štúrovho diela toho ani netreba, chcel by som len pripomenúť, že sa i tuná opäť len potvrdzuje, ako každý voluntarizmus obyčajne v svojich dôvodoch jednostranne preháňa a je vyslovene pragmatický: tak i Štúr v zápale boja o individualitu slovenskej pospolitosti, aby ju upevnil, stavia zbytočné hrádze aj tam, kde podľa jeho vlastného presvedčenia musí byť organická spojitosť a hladký prechod. A ako každý voluntarista i Štúr sa dovoľáva tuná ako najvyššieho kritéria života, ktorý je si sám zákonom a svoj spis odôvodňujúci slovenčinu, uzaviera apelom na slovenskú *vôľu*.³⁷ Štúrovo myslenie je nepochybne znamenitou filozofiou života, ide len o to, ako tomu rozumieme. Čiževskij tomu rozumie v tom smysle, že »jedinou mierou je mu život.« — »Život na vzostupujúcej čiare, to je Štúrovo meradlo«³⁸ Takéto poňatie Štúrovej filozofie, pravda, neobstoí a Čiževskij sám uvádza, že v článku Život národov »ukazuje sa predovšetkým, že pojem života vedie k mnohým ďalším a vyšším pojmom, keďže v »živote« sú elementy vyššieho bytia.«³⁹ Preto domnelé Štúrovo meranie života podľa jeho intenzity⁴⁰ nie je nič iného, než nesprávne vkladanie vitalistického motívu neskoršej nemeckej Lebensphilosophie do systému Štúrovho. Štúr nemeria život podľa intenzity, ale podľa celkom určitých hodnôt duchov-

³⁵ Nárečie, str. 116.

³⁶ *Hlas oproti Hlasom*, teraz v *Hlase k rodákovi*, T. Sv. Martin, 1943, str. 162.

³⁷ To asi tiež sviedlo Čiževského v jeho práci o Štúrovi, aby pojal jeho myslenie ako filozofiu života: D. Čiževskij, *Štúrova filozofia života*. Bratislava 1941.

³⁸ Ibid., str. 33.

³⁹ Ibid., str. 21.

⁴⁰ Ibid., str. 34.

ných, ako sme ich hneď zpočiatku uviedli, resp. väčšia životnosť je užho identická s týmito hodnotami — to je onen život na »vzostupnej čiare«. Preto by sme mohli rovnakým právom nazvať jeho filozofiu na pr. filozofiou hodnôt, to by však obdobne ako filozofia života viedlo k historickým zámenám a nepresnostiam. Ani jeho myslenie, hoci sa cele venovalo životu, nie je »filozofiou života«, ktorá vznikla až neskôršie, ale iba celkom *určitou* koncepciou života, koncepciou humanitnou, ktorú vzhľadom na jej pramene a určenie bolo by azda najvhodnejšie nazývať našou klasickou *obrodenskou* filozofiou. Avšak život nie je dostatočným kritériom, pretože slúži dobrému aj zlému; a voluntarizmus, nenachádzajúci dostatok dôvodov, uchyľoval sa a bude sa vždycky uchyľovať k premenlivým argumentom života — nebezpečenstvo tohto scestia dotklo sa čiastočne aj Štúra.

Že tu išlo naozaj len o niektoré prehnané formulácie v prospech individuality slovenského kmeňa, a to len v smysle distinktívnom a nie rozlukovom (obdobu v smere opačnom by sme našli u Kollára v jeho nesrovnateľne zahrotenejšej formulácii *proti* slovenčine v Hlasoch, ktorá tiež iste nemohla byť tak zle cítená a myslená, ako bola v zápale boja vyslovená), vidíme najlepšie z toho, že Štúr nikdy, ani v tomto zvláštnu slovenskú kmeňovitosť zdôvodňujúcim spise, nespretrháva organické sväzky s ostatnými kmeňmi, najmä s Čechmi, naopak, že vždy i tuná tieto vyššie väzby sám výslovne pripomína a zdôrazňuje.

Vieme od samého Hurbana, že Štúr nekládol toľkú váhu na boje »literkárske« a ako nad každým dielom slovanského písomníctva a tradície nadšene osvedčoval: »Všetko je naše!« Nože a naraz tomu »bohatierovi myšlienky slovanskej na Tatrách« a na Slovensku znamenitému znalcovi čestiny tej doby by nemala byť tiež česká história naša, v ktorej sme mali účasť, ako aj dejiny ostatného Slovanstva? Nie! Danielovi Slobodovi, odchádzajúcemu na moravskú Rusavu, píše: »Kráčej na cestu tuto smele, ano, tak býti musí, milost Boží a duch Slávie vodiž Tě po všech cestách Tvých. *I tam vlast naše, kam kráčíš, i tam lid náš, i tam — ó hoře — bída a slzy jeho!*«⁴¹

Neprotirečí si teda azda Štúr v svojich úsudkoch? Nie; preto sme tiež vyššie povedali, že niektoré jeho nešťastné jednostranné formulácie nezasahujú jeho základnú koncepciu. Tá sa vinie celým dielom a je vyjadrená celkom jasne a jednoznačne i v jeho tzv. rozlukovom spise: »Slovanský život je rozložitý ako lipa na moc konárov, národ je jeden v rozmanitostiach, i nech teda je rozmanitosť táto, *ale v jednote*, aj v duchovnom našom živote zjavná...«⁴² To je základná organi-

⁴¹ J. M. Hurban, *Lud. Štúr I*, Turč. Sv. Martin 1928, str. 7, 89, 143.

⁴² L. Štúr, *Nárečie*, str. 20.

stická koncepcia Štúrova, ktorá, myslím, veľmi dobre vystihuje celkový náhľad obrodenský.⁴³

A v duchu tejto koncepcie zdôrazňuje Štúr v tomto spise potrebu vyšších väzieb. Pripomína, ako sme už uviedli, že kmene nie sú zo seba a pre seba, ale že sú z vyššieho celku, a že teda musia za týmto celkom stáť a za svoju pravdu ho uznávať. Preto i náš kmeňový život musí byť slovanský, musí slúžiť životu slovanskému, pretože ináč by sa od svojej pravdy odtrhol a stal sa životom biednym, zakrpatelým a dlho by neobstál. Teda akoukoľvek rozlukou by sme sotva poslúžili životu slovanskému, pretože by sme sa odtrhli od svojej pravdy. Štúr nielen že nijakú rozluku nechcel a nespôsobil, okrem odluky formálnej, jazykovej, a to za účelom ľahšieho obrodenia a uvedomenia širokých slovenských mäs, ale výslovne proti nej hovorí. Pozdvihnutie nárečia na spisovnú reč — mieni — bolo by len vtedy rozdrobovaním, »keby kmene naše tým jeden od druhého sa celkom odsekly, do tejto kmeňovej odseknutosti sa zamotaly a v nej strvávať chcely«. To by naskrze odporovalo duchu vyššej jednoty a preto aj Štúr dôrazne volá: »Zasvieť len, zasvieť, slnko naše a rozohrej srdcia ľudu nášho, aby zmäkly a spadla s nich tvrdá kôra kmeňovej samolúbosti, nadutosti a vypínavosti...«⁴⁴

Individualizácia kmeňov je iba prostriedkom k vyššiemu životu duchovnému a o nejakej rozluke medzi nimi nesmie a nemôže byť ani reči. Keď vyšly pražské »Hlasy«, čo najostrejšie zahrotené proti slovenčine, ktoré by boli azda každého iného pohly k ostrej polemike, odpovedá Štúr v svojom Hlase oproti Hlasom kľudne, vecne vysvetľujúc ešte raz dôvody svojho rozhodnutia a konkrétne o vzťahu Slovákov a Čechov vraví tieto krásne slová, ktoré azda dostatočne osvetľujú čistotu jeho pohnútky: »Čo sa Čechov týka, s ktorými prv jedna oveľa menšia strana z nás v literatúre držala, my zaraz pri počiatku vystúpenia nášho so slovenčinou povedali sme: že my naskrze im v ni-

⁴³ Ako z tejto koncepcie, tak aj z toho, čo sme vyššie povedali o povahe národa a kmeňa, je nepochopiteľné, že by označenie »československý národ« mohlo urážať názor dobrého vlastenca, keďže predsa nikomu na jeho hodnote nepridáva ani neuberá. Vedľa označenia Česi a Slováci, český a slovenský národ, vyjadruje československý národ vyšší, nadriadený pojem a označuje väčší (štátny) celok — obdobne ako výraz Čechoslováci označuje štátnych občanov Československa. Stalin v Rusku sám tiež užíva vedľa výrazu »sovietske národy« termín sovietsky národ. Obrodenská terminológia, s jedným národom, rozčleneným na kmene, bola síce sympatickejšia a azda aj presnejšia, keď užívame však dnes namiesto označenia kmeňa slovo národ, môže označenie štátneho národa dráždiť len tých, ktorí sa v hĺbke spierali — ako sa neskoršie tiež ukázalo — proti akýmkoľvek, bližším i vzdialenejším spojitostiam slovanským vôbec!

⁴⁴ L. Štúr, *Nárečie*, str. 32, 52.

čom škodiť nechceme, že len svoje veci sporiadať mienime a musíme, že *my staré bratské sväzky s nimi pretrhnúť nemyslíme, ale že ich literatúru čítať, medzi nami rozširovať a tak účasť v ich živote i ďalej nepretržene mať budeme*. Povedali sme k tomu a slúbili napred: že keď sa u nás našou národnou rečou duchovný život zveľadí, účasť naša v ich literatúre bude sa vždy viac a viac vzťahovať a rozhojňovať a toto všetko, čo sme predpovedali a slúbili, sa skutočne aj stáva a plní. Ich literatúra nám vždy zpomedať iných je a ostane najbližšia, dosiaľ našou slovenčinou ich literatúra u nás na ničom neutrpela, bo knihy ich práve tak u nás teraz sa čítajú, ako sa čítali, ba práve účasť táto v ich literatúre vzrástla a od času nášho vystúpenia viac údov z našich krajanov k Matici českej popristávalo.⁴⁵ A svoj takzvaný rozlukový spis uzatvára týmito klasickými vetami: »Budú si vari daktorí aj to myslieť, že sa od Čechov odtrhnúť chceme, ale zachovaj nás Boh od odtrhnutia. *Kto sa teraz od bratov svojich trhá, padne pod najťažšiu odpoveď pred národom našim*. My v tomto sväzku s nimi, ako sme boli, aj naďalej ostať, čokoľvek znamenitého vyvedú, si osvojovať, s nimi v duchovnom spojení stáť a kde im budeme môcť čo dobrého urobiť, vykonať chceme, ako to nazpáť od nich ako bratov očakávame.«⁴⁶

Z toho vidno, že povýšením slovenčiny na spisovnú reč zavádza sa na Slovensku síce odlišná spisovná norma, čo je však otázka len vonkajšia, formálna a teda druhoradá, že však o nejakej celkovej duchovnej rozluke nemôže byť ani reči.⁴⁷ Práve naopak, v základnom hodnotení nachádza sa slovenské obrozenie ideologicky na tejže základni ako obrozenie české, veď sú spolu duchovne čo naj dôvernejšie späté a vzájomne sa prelínajú. Koncepcia Štúra je azda z našej interpretácie dostatočne zrejmá a preto sme tiež mohli povedať, že *od Štúra nevedie cesta k nijakému slovenskému izolacionizmu alebo separatizmu a že preto nemožno okrem rozluky jazykovej ani hovoriť o československom rozkole*.

Diferenciácia a individualizácia je nutným predpokladom hlbšieho uvedomenia, tak u jednotlivcov ako aj u národov. Avšak slovenčina bola len nástrojom a jednou súčasťou tohto procesu na Slovensku. Lebo národné obrozenie nemožno previesť len na základe jazykovom, hoci z neho vyrastá, ale musí zasiahnuť celý život a smerovať k jeho

⁴⁵ L. Štúr, *Hlas oproti Hlasom, teraz v Hlase k rodákovi*, Turč. Sv. Martin 1943, str. 156.

⁴⁶ L. Štúr, *Nárečie*, str. 122/3.

⁴⁷ Opačné tvrdenia Dr. Hodžu v *Československom rozkole* vyvracia veľmi správne už Sam. Ouský v svojej práci o Štúrovi, II. vyd., str. 252—7 a netreba sa tu opäť k tomu vracáť.

všestrannému pozdvihnutiu. Preto ani ťažisko Štúrovho významu nespočíva v zavedení samostatného spisovného jazyka slovenského, lež predovšetkým v náplni myšlienkovvej a v tom, ako do celkovej životnej štruktúry slovenskej zasiahol. A tento zásah bol tak hlboký, všestranný a reformátorský, že dodnes budí náš obdiv a len preto môžeme tiež hovoriť o Štúrovi ako o svojom veľkom buditelovi a obroditeľovi.

Tento zásah, pravda, nie je na druhej strane zasa nič zázračného, a nič iného, než tvrdá, každodenná, *drobná práca*, ktorá sa pojí u Štúra v dômyselný, premyslený a hlboko reálny systém. Štúr si jasne uvedomuje a verejne to tiež v snemovni vyhlasuje, že stojíme na rozmedzí dvoch vekov, z ktorých zapadajúci dával práva len jednotlivým osobám a kastám, avšak nový, svitajúci povolí a prisúdi ich každému zaslúženému a opravdivému človekovi. Štúr jasne vytyčuje túto novú cestu postupujúcej demokratizácie a kolektivizácie, s ktorou bude zmenená a rozšírená aj funkcia kultúrna. »Osveta a vzdelanosť by len mŕtva bola, keby sa len v knihách držala a tam ako poklady, ktorých nikto neužíva a z ktorých blesku sa len dajedni tešia, sa skrývala, vyššie a dôležitejšie má ona povolanie, jej povolanie je nielen hlavy naplňovať, *ale umy a mysle osvecovať, vôľu zušľachťovať, a tak život ľudský vždy a vždy v lepši, šľachetnejši a ľudskejší pretvorovať*«. Osveta a vzdelanosť učí, že každému človeku má byť bez rozdielu prístup k nej otvorený.⁴⁸

Štúr nezasahuje len jednu vrstvu, vrstvu inteligencie, zasahuje celý národ a myslí na všetky stavy a povolania, ak majú však byť jeho podnety účinné, uvedomuje si veľmi dobre, že musí začať od najširších vrstiev a pekne to, priamo programove, vyjadruje: »Keď sa čo stavia a pevne sa postaviť má, musí sa od základu začínať, tak i my pri považovaní národa v krajine našej uhorskej, začíname odspodku, od ľudu obecného. On je podstatnou čiastkou národa nášho, on jedným zo základov v každej krajine, on sám najmenej myslí a aj najmenej vie, čoho by sa chápať a čo k svojmu dobrému by od seba odvrhovať mal, slušne teda na ľud obecný pozorlivosť našu obraciame a keď nám on plody práce rúk svojich podáva, my mu plody práce našej duchovnej, myslenia a skusovania, podávame.«⁴⁹

Štúr nezačína »odspodku« azda preto, že by si bol slovenský ľud zidealizoval — ako už z rečeného vidno, on pozná najlepšie jeho tie-

⁴⁸ L. Štúr, *Vzdelanosť a osveta*, teraz v sb. *Slovo na čase* II, T. Sv. Martin 1941, str. 9—10.

⁴⁹ L. Štúr, *Ľud náš obecný*, teraz v sb. *Slovo na čase* I, T. Sv. Martin 1941, str. 49.

nisté i svetlé stránky — ale proste preto, že inde cesta k celkovému obrodeniu principiálne nevedie. »Viemy my dobre, čo v ľuďoch našom leží, vieme dobre, že je on zanedbaný, opustený — ale aj to vieme, že má pekné, krásne schopnosti, ktoré keď sa prirodzene rozvíjať budú, utešené plody donesú... My vstúpili sme dolu, nechtiac sa vyvyšovať a vyletieť do výsosti a pokrikovať ztadiaľto; my vkročili sme do lona ľudu..., aby on, zrozumejúc nás a pocítiac hodnotu svoju, sám sa prebral, sám sníženie svoje cítil a potom na svojom povýšení pracoval z celej duše.«⁵³

Áno, odtiaľto začína Štúr budiť a burcovať k novému, vyššiemu, duchovnejšiemu životu Slovákov, dbajúc vždy o jeho všestranné hmotné i duchovné pozdvihnutie; poukazuje na nedostatky výučby, nabáda k duchu pospolitosti, aby sme sa vymanili z opustenosti, a učí spoliehať sa predovšetkým na svoje vlastné sily; odporúča spolčovanie, aby sa mohli odstraňovať nedostatky v hospodárstve, v remeslách, v umeniach a vedách; učí, vychováva, povzbudzuje, nabáda, reční, píše a obhajuje práva slovenského ľudu i ako politik, bijúc sa vždy nekompromisne za pokrok a zlepšovanie dovtedajšieho stavu. Nie je našou úlohou vyratúvať tu jednotlivé stránky jeho činnosti, chceli sme len zdôrazniť, že práve v tejto dômyselnej, premyslenej a systematicky všestrannej práci národnej, ktorá sa dotýka a vlastne až vytvára novú životnú štruktúru v smysle jeho vyššie spomenutej ideologie, spočíva základný buditelský význam Štúrov.

Preto Osuský oprávnene koriguje tvrdenie, že ak hlasisti zamietli spoliehanie sa na cudzieho a za ideál stanovili demokratičnosť a prácu pre ľud⁵⁰ — táto práca sa začína už uvedomele a na širokom základe v českom i slovenskom obrodení. Proti neodôvodneným výčitkám, najmä so strany Dr. Hodžu, že Štúr bol konzervatívec, Osuský rovnako vtipne poznamenáva, že »v tom čase bol to väčší, neohrozenejší, ne-sebeckejší demokratizmus a pokrokárstvo než, u dnešných mnohých demokratov a pokrokárov«⁵¹, a to hlavne preto, že Štúr nikdy neprebíral hladiská kvantitatívne, abstraktne egalitárske a najmä, pravda, hmotárske, ako to často vidíme u dnešných demokratov.

Ak sa predsa len nazdáva Dr. Hodža, že Štúrov »aprioristický duch slovenského národa vznášal sa len v idyle, kde »slovenská lipa ticho šumí«, a čo nad šumot lipy bolo, od zlého bolo«⁵² J. M. Hurban o vply-

⁵⁰ E. Štúr, *Hlas oproti Hlasom*, teraz v *Hlase k rodákovi*, T. Sv. Martin, str. 159—160.

⁵¹ L. c. str. 188.

⁵² *Ibid.*, str. 198; Osuský aj ináč správne vyvracia v svojej práci mnohé chybné tvrdenia v Hodžovom *Československom rozkole*.

⁵³ Dr. Milan Hodža, *Československý rozkol*, T. Sv. Martin 1920, str. 369.

ve Heglovej filozofie na Štúra vraví: »Otvoril sa mu nový dojemno-krásny svet ideálov, vážených zo samého duchovného života národov a nie konštruovaný a priori,«⁵⁴ potom možno len hovoriť o úplnom nepochopení pohnutej doby i ducha Štúrovho. Hodžovo tvrdenie vyvracia práve tak Osuský ako najmä aj historik Rapant, ktorý rozvinúc široko deje tej doby v svojom monumentálnom diele, vraví: »Činnosť štúrovcov, vyvíňovaná v záujme preporodenia národa a jeho povznesenia, je vzácné všestranná. Týka sa nielen jeho duchovných, ale i telesných potrieb, súvis ktorých si štúrovci jasne uvedomujú, i keď prirodzene vyššie hodnotia potreby duchovné, vidiac, že bez predchodiaceho povznesenia duchovného nie je možné ani zveladenie hmotné.«⁵⁵ Štúr dal vskutku slovenskému procesu individualizačnému i celkovej orientácii pevnú ideovú aj praktickú základňu a mocné všestranné podnety.

Aby sa však táto individualizácia »neodtrhla od svojej pravdy« a nemala »námary len čiastočné a osoblivé«, treba prebehnúť a doplniť ju ešte raz i smerom protichodným. Na základe vytýčených hodnôt životných, podstatných a základných, sostupovali sme so Štúrom dolu procesom individualizačným a diferenciačným k stavebným kameňom: treba ešte pozrieť, ako bol tento proces vyvažovaný a vyrovnávaný i v protichodnom smere celkovým plánom, potrebou sjednotenia. Videli sme, že Štúr vždy zdôrazňuje k pravej jednote nevyhnutné a potrebné väzby vyššie; novo a najúplnejšie bol tento proces objasnený po revolúcii v jeho poslednom, predôležitom spise *Slovanstvo a svet budúcnosti*, ktorý vyšiel až po jeho smrti v ruskom preklade (Moskva 1867, II. vyd. Petrohrad 1909) a ktorého nemecký originál, objavený prof. J. Jiráskom, vydala Učená spoločnosť Šafárikova v Bratislave 1931. Ak vraví Kollár, že musíme vedieť sjednotiť malé s veľkým, kmene s národom, alebo v najhoršom prípade, že musíme mať odvalu obetovať časť, aby sme získali celok — tomuto stanovisku zostal verný aj Štúr, lenže oveľa viacej než Kollár vyhrotil smer individualizačný i koncentračný.

Temer všetci bádatelia stáli nad týmto posledným Štúrovým spisom bezradní, ba aj sklamaní; jedni preto, že Štúr nebol dosť cirkevnicky, druhí, že sa im opäť nevidel dosť demokratický (pravda, podľa ich poňatia náboženstva a demokracie!) a tretí konečne, že veľkoryso, kategoricky a teoreticky definitívne zlikvidoval akýkoľvek separatizmus slovanských kmeňov. Predstavme si však, že by Štúr tento

⁵⁴ J. M. Hurban, *E. Štúr* I., Turč. Sv. Martin 1928, str. 194.

⁵⁵ Daniel Rapant, *Slovenské povstanie r. 1848—9* I, Turč. Sv. Martin 1937, str. 156.

spis nebol napísal alebo že by sa jeho práca bola stratila, koľko dôležitých motívov Štúrovho myslenia by nám bolo zostalo utajené: neváham povedať, že *Slovanstvo a svet budúcnosti* je naopak, veľkolepou korunou Štúrovho diela, nie azda preto, že by v ňom vôbec nebolo omylov, ale že tak skvele doplňuje a završuje celé jeho učenie.

Aby sme vnútorne porozumeli Štúrovmu dielu, treba si uvedomiť, že ho píše v modranskej samote, kde žil po revolúcii v ústraní pod žandárskym dozorom ako vychovávateľ detí svojho zosnulého brata Karola, rektora modranského gymnázia. Prof. Jirásek má pravdu, keď v úvode k dielu vraví, že »Štúr prožil dobu veľmi rušnou, dobu prevratů politických, dobu revolucí a zápasů o národní svobodu, o nové formy ústavní a společenské« a to v Rakúsku, Itálii, Francúzsku i Nemecku, len Anglicko a Rusko zostali od revolúcie ušetrené. A predsa je záslužný vydavateľ diela sklamaný, že Štúr navrhuje namiesto domáceho absolutizmu, pod ktorého útlakom upie, absolutizmus ruský. Avšak vydavateľ sa mohol z diela presvedčiť, že Štúr má »po drsných skúsenostiach a hrozných sklamaniach najnovšej doby« jednak malú vieru v úspech roztrieštených slovanských síl⁵⁶ a že mu teda slovanský absolutizmus nemohol byť súznačný s absolutizmom germánskym; jednak, že Štúr vôbec nenavrhuje ruský absolutizmus v jeho *vtedajšej* podobe!

Podstatné pre porozumenie jeho diela je jedine to, že Štúr narazil v týchto revolučných časoch a najmä vo veľkom porevolučnom myšlienkovom i spoločenskom reakčnom zvrate, na nové složky skutočnosti, ktoré v dobách predrevolučných nevystupovali tak do popredia a boli preto aj idealistickou filozofiou čiastočne nedoceňované, a to sú *fakty mocenské*. Im tvárou v tvár vidí Štúr doterajšiu nedostatočnosť slovanského úsilia a vzhľadom na hroziace nebezpečenstvo ukazuje východisko. Štúr sa tu celkom stavia na stanovisko celostné a len s tohto hľadiska musíme potom chápať aj odôvodňovanie jeho téz. Táto argumentácia môže byť v podrobnostiach chybná — nebezpečný dualizmus Heglov vrhá svoje tieň čiastočne i na Štúra, hoci ďaleka nie sú tak temné, ako u Hegla — no práve toto celostné stanovisko nádherne vyvrcholíuje dielo krátkeho, ale pohnutého života Štúrovho. *Slovanstvo a svet budúcnosti* je jeho rýdzou slovanskou i ľudskou záveťou.

Ak má *Slovanstvo* vyplniť svoju dejinnú úlohu, ktorá by zodpovedala jeho veľkosti a dobe, nestačí už len slovanská vzájomnosť jed-

⁵⁶ E. Štúr: *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft*, Bratislava 1931, str. 174, 179, 182.

notlivých kmeňov, ale treba jednotnej *vôle i jednotnej organizácie*.⁵⁷ »Je najvyšší čas, bratia — volá Štúr, — aby sme sa dorozumeli! Doba nad nami trúchliaca volá nás vážnym hlasom, aby sme konali. Slyšte preto tieto slová, ktorých účelom je dorozumenie medzi nami všetkými, všade tam, kde zaznieva slovenská reč a oznámte ich všetkým, čo sú schopní ich pochopiť a cítiť v sebe silu konať. Lebo čo sme tu, ešte nikdy sme sa nedorozumeli, *ešte nikdy sme tiež spoločne nekonali*, a sme predsa všetci bratia rodom, skúšaní tými istými osudmi a dedičovia jednej a tejže budúcnosti.« Štúrovský voluntarizmus, známy nám už predtým, dynamicky začína rozpravu a apelom na odvahu k činu spis tiež uzaviera. Lebo k veľkému dielu, ktoré máme pred sebou, potrebujeme silu, podnikavého, odvážneho ducha, oceľovú, nezlomnú vôľu. Ak sa máme sjednotiť a konať, musíme si tiež raz vytýčiť spoločný cieľ, a preto malé duše nech sa nezachvievajú a neustupujú pred otvorenosťou tejto reči.

Veď stav Slovanstva, zisťuje Štúr, je smutný. Srdce krváca pri pohľade, ako početne najväčší národ Európy je od seba odlúčený, rozdelený, rozdrobený a v svojom rozkúskovaní ujarmený Turkami, Nemcami, elementom italským a maďarským; ako mnohí zabudli spoločný pôvod; ako jednotlivé kmene nepamätujú na tieseň druhých, ale, súc pod cudzím jarmom, stávajú sa ešte nástrojom na potlačenie vlastných bratov. Boly tu síce rôzne pokusy o spojovanie území vo väčšie ríše, ale stroskotaly pre *kmeňovú neuvedomelosť*. Príčinu, prečo Slovania boli postihnutí takýmto bezpríkladným nešťastím a padli z tak veľkej časti cudzím za korisť, bolo by treba hľadať v ich prílišnom lipnutí na živote rodinnom a v malom smysle pre štátne zriadenie.

Lebo štát musí dbať na celok a na všeobecné, a to často na úkor jednotlivcov a toto podriaďovanie sa jednotlivca všeobecnému, služba celku a pospolitosti odporovali naskrze slovanskej povahe.⁵⁸ Z toho si potom môžeme tiež vysvetliť žalostnú nesvornosť a rozcapartenosť Slovanov, rozpory a hádky a nakoniec utiekanie sa k cudzím o pomoc. Slovania nestrpeli porúčajúceho, ktorý by bol z nich, nenávideli sa a ničili sa navzájom, kmene ako pohlavári, zatiaľ čo cudzie jarmo museli potom znášať po stáročia bez odporu. Avšak cit musí byť v štáte ovládaný rozumom a národy, ktoré sa nevedia samy viesť, spravovať sa a vládnuť si, nech je už na príčine čokoľvek, alebo ktoré nie sú

⁵⁷ S tejto stránky má iste pravdu L a m a n s k í j v predmluve k ruskému vydaniu Štúrovho diela, že jeho kniha zaujme v histórii panslavizmu čestnejšie miesto, než K o l l á r o v a *Vzájomnosť*, pretože je dôslednejšie domyslená.

⁵⁸ V koncepcii štátu sa Štúr priblížil proti skoršej dobe veľmi Hegelovi — z pochopiteľných dôvodov dobových, — hoci, ako ešte uvidíme, sa s ním v najpodstatnejších veciach nestotožnil.

ochotné dať všetko za udržanie svojho života a nezávislosti a vykúpiť si ju všetkými obeťami, musia byť vedené a ovládané inými, ktorým slúžia, a v ktorých aj zanikajú.

Slovanským kmeňom chýba teda jednotiaci a povznášajúci idea. Kmeňová príbuznosť nie je dostatočným spojivom, aby sme mohli na-trvalo s úspechom čeliť na západnej hranici *svojmu najrozzúrenejšiemu nepriateľovi, Nemcom*, ktorí sú naplnení veľkolepými ideami a v dôsledku toho i znamenitými zriadeniami. Boli to práve Germáni, ktorí pochovali rímsku ríšu a cítili sa povolaní pokračovať v jej svetovom impériu, podmaňujúc si okolité zeme. Sila tejto idey bola neobyčajne veľká a prispela k utuženiu ich ríše. Čo proti tomu mohli postaviť naše kmene? Za týchto okolností bolo víťazstvo rozhodnuté už od počiatku v prospech Nemcov. Lebo oni prevzali s kresťanstvom aj rímsku kultúru a život našich kmeňov ako menej silný, musel zostať podradný. Náš čas teda ešte nenadišiel, ale ani v prírode nerastie všetko jednako a nekvitne všetko naraz. Aj Slovania však majú nejaké vyššie poslanie v dejinách alebo sú odkázaní len nato, aby napodobňovali Západ a podliehali mu? Od zodpovedania tejto otázky závisí i naša budúcnosť.

Na západe vidíme podľa Štúra už po niekoľko storočí, najmä však od reformácie a paralelných hnutí i na poli politickom, nepremožiteľnú túžbu po rovnosti, bratstve a oslobodení od absolutizmu cirkevného, štátneho a sociálneho. Ľud sa vyprostuje z rúk svojich doterajších pánov, zbavuje neznesiteľnej roboty, občiansky i politicky sa stavia na roveň ostatným triedam spoločnosti a táto rovnosť chce sa najnovšie uskutočňovať i v ohľade spoločensko-ekonomickom pomocou socializmu a komunizmu. Hybnou myšlienkou je sloboda človeka; každý človek má znamenať to, čo druhý, každý sa má rovnako tešiť z duchovných i pozemských statkov sveta.

V poňatí tejto myšlienky, najmä však v jej prevádzaní, je pomiešané pravdivé s falošným, vysoké s nízkym, veľké pravdy sú tu pomiešané s najväčšími omylmi, avšak myšlienka sama rezultuje z celých doterajších dejín, je nutná a i pre budúcnosť si podrží a musí podržať silu svojej pôsobnosti. Veď celé dejiny sú v službách ducha, alebo, inými slovami, duchovných záujmov, ako náboženstva, štátu, umenia a vedy. Tým všetkým má byť ľudský rod stále viac zošľachťovaný, oslobodzovaný, privádzaný k uvedomeniu samého seba a približovaný k ideálu ľudského života. Dejiny, ktoré sa nezastavujú len u toho alebo onoho národa, lež obopínajú celý ľudský rod, sú nepretržitým celkom a ustavične svedú k pokroku, k tvorbe plnšej a dokonalejšej ľudskosti; kto by chcel popierať jednotu tohto dejinného vývinu, pre toho by nebolo ani dejín ani ľudstva ani ducha.

Dejiny sa začínajú Aziou — rozvzdáza Štúr heglovsky, — kde vládne náboženský i svetský despotizmus, a to v ohľade štátnom, spoločenskom i rodinnom. V Grécku a v Ríme sa rozširuje sloboda, avšak až kresťanstvo oslobodzuje všetkých, keď vyhlasuje ľudí za synov božích, seberovných a bližných i rovnoprávných. Kresťanstvo neprinieslo oslobodenie politické, ale tým, že je večným protestom proti každej nespravodlivosti a utlačovaniu, razí cestu i politickému a spoločenskému oslobodeniu. Treba si už tu uvedomiť, že Štúr chápe kresťanstvo ako najvznešenejšie učenie nie pre súbor určitých náboženských dogiem, ale výlučne pre jeho dosah ľudský, etický, presnejšie, pre jeho altruizmus proti jeho smrteľnému nepriateľovi — ľudskému sebecku.

Idey kresťanstva preberá cirkev, aby ich viedla a rozširovala, avšak cirkev sa časom zosvetštuje a znemravňuje; a toto zosvetštenie vidí Štúr predovšetkým v tom, že cirkev zo svojho mocenského postavenia predpisuje národu vieru. Proti tomu, čo cirkev jedine a bezpodmienečne za vieru vydáva, stavia sa reformácia, ktorá prináša oslobodenie vnútorné. Vonkajšie oslobodenie dosahuje francúzska revolúcia, ktorá v mene ľudských práv proklamuje slobodu, rovnosť a bratstvo všetkých ľudí bez rozdielu. Štúrov vzťah k francúzskej revolúcii je kladný. Uvádzaúc nepravosti francúzskeho dvora a bezmedzného vykorisťovania šľachtou, Štúr vraví, že je síce pravda, že sa tu dialy hrozné veci, ale súčasne sa pýta: neboly hrozné tiež nepravosti a nahromadené hanebnosti, ktoré byly popudom k výbuchu? Všetky udalosti v Európe po francúzskej revolúcii byly len jej priamymi alebo nepriamymi následkami.

Západ chce byť teda v každom smere voľný a chce z dejinného vývoja rezultujúci a vybojovaný princíp slobody uskutočniť na všetky strany. Aké je teda jeho terajšie úsilie? Nazdáva sa, že musí vytiahnuť nielen proti cirkvi vôbec, pretože ona po stáročia zneužívanie nielen trpela, ale i sama ho vo veľkom počte zavádzala a podporovala, ale obracia sa i proti samému náboženstvu. Ako rozumie však Štúr náboženstvu na rozdiel od cirkvi? Rýdzo eticky a žiadna cirkev sa ho nebude môcť práve pre jeho prenikavú kritiku cirkevnictva, na Slovensku ojedinelú a bezpríkladnú, dovoľávať pre seba.

Podstatou náboženstva je Štúrovi oheň. Že mu však nejde o nejakú oheň mystickú alebo prázdne abstraktnú, ale o oheň celkom konkrétnu v smysle mravnom, je dostatočne zrejmé z jeho výkladu. Veď čo len možno, oprávnene pripomínať, dosiahnuť v živote bez obete? Neobetuje sa matka nedospelému dieťaťu po celé noci, celé dni, ba plné roky? Neobetuje sa otec v každom smere pri výchove svojich synov? Postaví obec kostol a iné verejné budovy bez obetí? Môže

niečo urobiť štát pre ľud bez najrozmanitejších obetí všetkých jednotlivcov? Nadobuť už niektorý národ slobodu, alebo vybojoval si stratenú slobodu bez obetí a nie je ustavične nútený udržiavať si ju stálymi obeťami? Veríme nejakej pravde, oceňujeme nejaký čin, ak nenesú pečať obete?

Podľa schopností k obetiam hodnotíme človeka i národ a práve preto, že obeť má taký hlboký význam v živote, musí i náboženstvo ustavične nabádať k nej mysle. Jednoducho to, čo my motivujeme dnes filozoficky, eticky, Štúr sa domnieva ešte v duchu svojej doby zdôvodňovať nábožensky, hoci sa pohybuje na poli čisto etickom a dáva odpovede na základné filozofické otázky o pomere častí k celku. Podstatným znakom náboženstva je teda Štúrovi obeť a to podľa neho znamená, že sa musíme zriecť svojhlavosti a sebeckta, že nad individuálnym musíme uznávať niečo vyššieho a tomuto vyššiemu, všeobecnému sa podriaďujúc, musíme byť ochotní preň konať i trpieť; že musíme ctíť duchovné nad pozemským a smyslovým a všeobecné nad jednotlivým. To je práve hlboká pravda života, že všetko jednotlivé sa ešte môže udržať len skrze všeobecné, všetko zvláštne len v spojitosti s ostatným, že teda pokrok každého človeka závisí na spolupôsobení mnohých ľudí, pokrok obce na pôsobnosti štátu, pokrok štátu alebo národa na vplyve ostatných štátov a národov. To poznať a na tom trvať je vecou vzdelania; od každého opravdu vzdelaného človeka, pripomína Štúr, tiež žiadame, aby podľa tohto poznania konal a nepustil ho s mysle.⁵⁹ Je to súčasne i definitívna odpoveď na všetky cesty diferenciacné, ktoré musia byť vždy podriadené tomuto celkovému hľadisku!

Boj za náboženstvo je u Štúra v skutočnosti len bojom proti egoizmu a za ľudské ctnosti, pretože on dobre vidí, že len čo ich opustíme, nastáva mravný rozvrat. A ten sa odohrával na západe práve v onom citovom a mravnom romantizme, ktorý Štúr videl, ktorého sa obával a proti ktorému bojoval všetkými prostriedkami. Avšak cirkev, nezabudne správne pripomenúť, v tomto úpadku predchádzala; pri každej bule mala by sa biť v prsia a doznať: ja som pred všetkými najviac vinná! Štúr podrobuje tu cirkev tak ostrej, ale spravodlivej kritike, ktorá nemá, ako sme už povedali, ani pred ním, ani po ňom na Slovensku obdoby. Ak sa vlády a národy, mieni Štúr, dnes ešte držia cirkvi — a robia to práve dnes s veľkou okázalosťou — je to len preto, že jej používajú pre svetské účely. O opravdivej obeti nemôže byť už ani v náboženstve ani v štátnom živote reči.

Preto sa tiež nedostavujú ani výsledky politické. Cirkev preme-

⁵⁹ Ibid., str. 64.

nila náboženstvo v prázdny ceremoniál a »čachrársku budú«. V politike nižšie triedy volajú tiež »sloboda« a myslia pritom len na chlieb, vodcovia volajú tiež »sloboda« a myslia pritom len na svoju vládu a pôžitok. Socialisti a komunisti hlásajú zničenie kresťanstva, sami ho však duchovne nedorástli. Kresťanské pravdy dávajú istotu a pokoj — rušná a prevratná doba posilňuje tu Štúrov teizmus proti jeho historickému hladisku, — ktoré nemôžu vraj dať ani zásady filozofické, pretože ich možno vyvrátiť a nové postaviť. Kresťanstvo uplatňuje práva ponížených a nad neho niet nič dokonalejšieho, lebo ono dalo všetkým pravú ľudskú slobodu — hoci predtým doznáva, že tieto základné kresťanské ideály sú dnes na západe v rozklade.

Paralelne s týmto rozkladom kresťanských ctností postupuje tam však podľa Štúra i rozklad na poli politickom a spoločenskom. Oboje súvisí čo najtesnejšie. Lebo postupné rozleptávanie cirkvi končí sa v rozhodujúcej ľubovôli nad všetkým, v naprostej nevere a ireligiozite, v štáte deje sa toto rozlučovanie pomocou konštitučných zriadení, čo prechádza potom v moderné republiky a končí sa socializmom a komunizmom. Nech si však nikto nemyslí, že Štúr tu azda vystupuje proti demokratickým požiadavkám z dôvodov reakčných alebo dokonca protisociálnych. Naopak, veď Štúr mal vždy na mysli najširšie vrstvy ľudové a v tomto diele je obzvlášť čo najostrejšie zameraný proti aristokracii a kléru, proti feudalizmu a nevoľníctvu, proti šľachte i buržoázii a obhajuje práva chudobného ľudu i nezamestnaných! Jeho stanovisko, ako sme hneď vopred poznamenali, je určené hladiskom celostným a nové prúdy sa mu potom v praxi javia ako *atomizácia a materializácia* jednotného organizmu štátneho a národného, ako jeho rozklad a zničenie, a teda i ako rozleptávanie veľkej úlohy, ktorú tento organizmus má splniť, t. j. uskutočňovať stále slobodnejší a dokonalejší ľudský život!

Štúrovo stanovisko by sme mohli najlepšie charakterizovať ako kvalitatívnu koncepciu proti kvantitatívnej, ktorá odlučuje, atomizuje, mechanizuje a tým materializuje celú životnú oblasť, a jeho dôvody obstoja dodnes. Naše dnešné výčitky francúzskej kvantitatívnej a značne anarchistickej demokracii, ako sa nám zjavila pred druhou svetovou vojnou, alebo i výčitky našej vlastnej demokracii boli by v základe toho istého druhu ako Štúrove pred sto rokmi. Štúr oprávnene poznamenáva, že o štátnych záležitostiach majú rozhodovať milióny, z ktorých však väčšina nie je poučená o podstate a potrebách štátu. Rovnako i socializmus a komunizmus, pre ktoré sa Štúr v *Babeufovej* koncepcii vtedy sotva mohol nadchnúť, keby to myslel čo najlepšie, nevedia dosť o potrebe všestranného rozvinutia ľudského života a lipnú na zariadeniach nepraktických a neprevediteľných. Tiene

konštitucionalizmu i parlamentarizmu Štúr znamenite postrehuje, obviňuje však vždy viacej vládúcich než ľud. Dnes by sme zhruba povedali, že Štúrovi boli asi vôbec proti myslí politickej strany, pretože mu boli neodôvodneným štiepaním jednotného štátneho organizmu, pretože v nich videl tiež len záujmové cirkevníctvo ako v oblasti náboženskej.

Možno teda shrnúť, že Západ sa vidí Štúrovi chorý, chorý na egoizmus a utilitarizmus. Katolicizmus, stratiac autoritu duchovnú, vrhol sa na vládu svetskú a zostal tak ďaleko, veľmi ďaleko nielen za požiadavkami kresťanstva, ale i za požiadavkami lepšieho vzdelania nášho veku.⁶⁰ Namiesto, aby vzdelanie podporoval, odvádza od neho a potlačoval ho a postupne sa v ňom vyvinulo vedomie, že katolícka cirkev je povolaná udržovať ľud v duševnej tuposti, chudobe a závislosti, aby bol poddajný a poslušný. To veru nie je reč na »konzervatíva« v dobe, keď súručenstvo cirkvi a trónu na podporu ich hmotných záujmov upevňovali i hlavy filozofické!

Avšak Štúr nie je spokojný ani s protestantizmom, ktorý vyrástol z opozície proti katolíckej cirkvi, proti jej neomylnosti a strnulosti, proti jej zosvetšteniu a zneužívaniu. Po svojom víťazstve však sám prepadol nečinnosti. Vyvolal síce do života pravú vedu, ale prechádza aj v neveru a nie je veľkým jednotiteľom do budúcnosti. Napokon v ohľade politickom vrhá sa Západ z absolútnych monarchií v štáty konštitučné a z tých opäť v politické a nakoniec v sociálne a komunistické republiky, kde končí všetka ľudskosť. Kritika Západu, hoci azda uprílišnená, — jedinou výnimku tvorí u Štúra Anglicko — je i dnes viacej než len dokumentárna. Tieto základné otázky neprestaly nás ani po sto rokoch znepokojovať. Isté je, že Štúr vtedy márne hľadal skutky pravej kresťanskej lásky alebo montesquieuovskej ctnosti. A tieto ctnosti, nech už v akejkoľvek podobe, budú vždy pre potrebné a nevyhnutné, pretože *iba na nich* stoja svetové dejiny. Preto ich azda Štúr ukladá — Slovanstvu.

Zo Západu nemožno teda očakávať zlepšenie ľudského osudu a pravé ideály ľudskosti — mieni Štúr — nájdeme skorej na Východe, v Slovanstve. Slovania vynikali od dávnehoveku čistotou mravov a v pohostinstve sa im nemohol nik rovnať. So zajatcami zaobchádzali mierne, nezotročovali poddané národy a nevnucovali im svoju reč a ná-

⁶⁰ Spomenutý už úsudok B. Croceho znie dnes celkom súhlasne. Pripomína, ako už renesancia a reformácia znamenajú úpadok duchovnej vlády katolicizmu, a vraví: »Z tohto úpadku nebylo vzkříšení a protireformační reakce jej nezastavila. naopak mu zasadila nezhojitelnou ránu, protože zachránila jen tělo, ne duši staré cirkve, jen její světské panství a ne její panství duchovní a byla jen dilem politickým, ne náboženským.« *Evropa v XIX. století*, Praha 1938, str. 18.

boženstvo. Zato proti nám sa postupovalo na všetkých stranách bezohľadne — boli sme katolicizovaní, germanizovaní, maďarizovaní, poľtaliančovaní — a páchaly sa na nás hrozné ukrutnosti.

V slovanských obciach zem patrí všetkým spoločne — »mir« má podľa Štúra základ celkom komunistický — a prideluje sa hlavám rodiny, od ktorých sa zasa prijíma nazpät. Tento majetok je nedeliteľný a neodcudziteľný a tak sa účinne čelí chudobe. Niet majorátneho zriadenia a dediči sú všetci rovnoprávni. Feudalizmus, poddanstvo a nevoľníctvo je v najhrubšom rozpore so slovanským duchom. U starých Slovanov nebolo nevoľníctvo a neznesiteľným sa stalo, až keď šľachta poznala západné mravy, začala zavádzať luxus západných dvorov a tu sa začalo i zotročovanie ľudu. Nastal prudký odpor k šľachte a ruská vláda sa veľmi zaslúžila o to tým, že zbavila ruskú šľachtu politických práv. Štúr je principiálne proti každej šľachte, a to jednak z dôvodov sociálnych a ľudských, jednak preto, že šľachta narušuje a oslabuje štátnu moc. Lebo slabé postavenie vlády, ako sme už pripomenuli, je aj tak u Slovanov príznačným znakom. U nich vládne koncepcia štátu ako rozšírenej rodiny a odtiaľ potom vyplýva i roztrieštenosť všetkých snáh a štátotvorná neschopnosť.

Slovania nemohli ešte plne rozvinúť svoje sily, ale k svojim slabostiam nie sú slepí. My vieme, vraví Štúr, že nám na západe vytýkajú slabosť, drsnosť, neschopnosť a nedostatok oduševnenia a prisudzujú nám teda navždy podradnú rolu v svetových dejinách. Kto by sa bol však nazdal v časoch Rimanov, že hrubí Germáni budú schopnejší prijať a porozumieť kresťanskému učeniu než vysokoučený Rimania? Hoci teda slovanské zásluhy o pokrok sú už značné (Hus, Koperník, Zalužanský), všetko je iba čiastočnou stavbou, ktorú má však budúcnosť priviesť k väčšej dokonalosti. Západ, oceňujúc človeka podľa vonkajších okolností, bojoval azda za *abstraktnú a neživotnú* slobodu a rovnosť, odlučuje, ale nejednotí a prepadá stále hrubšiemu egoizmu. Slovanstvo je naproti tomu prirodzenou základňou ľudskej, kresťanskej idey, pravej humanity. I nad touto ideou sa azda Západ súcítne usmieva, lebo meria všetko podľa úžitku, podľa argumentov burzy a čo je nad to, považuje za utópiu. Avšak tieto vysoké ľudské idey naplňujú našu hrud' a zoceľujú našu silu — v nich je naše svetodejné poslanie!

Aby sme však mohli rozvinúť svoje sily podľa svojho vnútorného založenia, je potrebné, aby sme sa už konečne zbavili neznesiteľnej cudzej nadvlády a stali sa politicky samostatnými, pretože v porobe sú ruky národa sviazané, jeho duch je potlačovaný a je stále vydaný nebezpečenstvu, že skôr alebo neskôršie zahynie. Spôsob politického oslobodenia je trojaký: buď federácia slovanských štátov, alebo

austroslavizmus, to jest urobiť z Rakúska stredisko všetkých západných a južných Slovanov, ktorí by sa stali v tejto ríši rozhodujúcou složkou, alebo konečne pripojenie všetkých Slovanov k Rusku. Je známe, že Štúr videl v svojej dobe zabezpečenie všetkých Slovanov len v spojení s Ruskom.

Tažkosti, ktoré boli podľa Štúra spojené s federáciou, hovorili by azda práve za ňu: cudzorodé elementy v našich národných organizmoch (najmä Nemci hľadajú podľa Štúra na našom národnom živote!), rozdiely náboženské, znepriateľujúce jednotlivé kmene, rozličné stupne duchovného rozvoja, rôznosť kmeňov, nárečí a literatúry, vzdialenosti geografické, najmä však nedostatok jednotnej sily a vôle, ktorá bola cudzou nadvládou zlomená — to všetko sú Štúrovi dôvody proti federácii slovanských štátov. Nie sme vraj už schopní sami zo seba oživiť a sa udržať. Aj keď prvá domnienka sa ukázala čiastočne nesprávnou, udržali by sme sa tiež bez Ruska? Avšak hlavným dôvodom je Štúrovi opäť hľadisko celostné a teda čiastočne i mocenské. Rusko má silu, hovorí, obrovskú silu, a preto je i povolané a má právo vymýtiť všetky slovanské separatistické tendencie a prevziať hegemóniu nad celou slovanskou rodinou. Lebo Štúr dobre vidí, ako sa svetové dejiny menia, že *sa totiž národy stále viacej spájajú vo väčšie skupiny* a slovanské kmene už ukázali, čo zmôžu jednotlivo v svete, avšak republiky na takých priestoroch, pri takom prirodzenom založení kmeňov, to by sa rovnalo úplnej anarchii a totálnemu rozkladu.

Toto hľadisko, čerpané podľa všetkého z Hegelovej koncepcie štátu, nemožno Štúrovi vyčítať lacnými demokratickými polopravdami. I najväčšia idea, keď k jej uskutočneniu nemám tiež potrebnú silu, zostáva v politike neúčinnou alebo je prehlúšená ideami inými, hoc i najprotichodnejšími: mocenský potenciál je veľmi dôležitou složkou v *realizácii ideí*.⁶¹ A zasa ako podstatný, azda najzávažnejší rozdiel medzi Štúrom a Heglom: mocenský prvok je Štúrovi vždy len *prostriedkom a nositeľom*, nikdy nie, ako u Hegla, autonómny útvarom a teda koniec-koncov sám sebe i najvyšším kritériom — tým zostáva Štúrovi len idea sama, idea mravnosti, ľudskosti, humanity.

Ešte nesmyselnejšia teória než predošlá je podľa Štúra austroslavizmus, ktorý by chcel stavať život našich kmeňov na takú schátralú a spráchnivelú základňu. Rakúsko bolo vždy baštou germanizácie, a preto kto by mohol po všetkých skúsenostiach veriť ešte v nejaké Rakúsko slovanské alebo aspoň rovnoprávne?! Kedysi malo poslanie ako

⁶¹ Po ťažkých otrasoch európskych dospievajú spojené národy až za tejto hroznej vojny k tomu názoru, že musia mať tiež potrebnú silu, aby mohli presadiť humanitnú a mierumilovnú politiku — *moco u!*

jednotiteľ od celku odtrhnutých kmeňov na ochranu proti Turkom, toto poslanie však už dávno nemá a jednotlivé národnosti chcú žiť svojím životom. Nemci lipnú k Nemecku a pozerajú sa k Frankfurtu; Taliani túžia po jednotnom Taliansku, Rumuni po Rumunsku, Maďari sa chcú osamostatniť a Slovania po drsných skúsenostiach a hrozných sklamaníach najnovšej doby letia v ústrety svojmu samostatnému predstaviteľovi, Rusku. Táto spráchnivelá základňa neznesie teda už žiadnu ďalšiu výstavbu a rakúska mŕtvola podľahne v neďalekej dobe svojmu osudu. Rakúsko sa zachránilo a žije dnes zdanlivým životom len s cudzou pomocou, pri budúcom nápoře svojich národov však bude smetené s povrchu zemského. Rakúsko sa prežilo, stratilo akýkoľvek smysel a význam svojho bytia a preto musí zaniknúť. Pracovať preň znamenalo by teda kovať si vlastnými rukami okovy pre porobu a ponemčovanie.

Ochraňujte právo svojich kmeňov, volá Štúr, vzdelávajte ich, po učujte a nebuďte predajnými otrokmi svojich pánov! Rakúsko je galvanizovaná múmia, ktorú skláti do hrobu prvá silnejšia rana a nikto preň ani slzu neuroní. Pretože smýšľanie je vo všetkých vrstvách proti nemu, v ľude, v úradníctve i vo vojsku; za ním nestojí nijaká idea, nijaký národ, veľkosť ani moc, nanajvýš azda ešte bajonety, niekoľko žandárov a policajní agenti. Vláda, Schwarzenberg a Bach, arciaristokrat v spolku s bývalým barikáderom, kolíše sem a tam, všetko sa potáca v zmätku — v Rakúsku vládne dokonale chaos.

Nezachráni ho ani aristokratizmus ani katolicizmus, o ktoré sa Rakúsko opiera, pretože oboje stratilo všetku vieru u národov, avšak »die Toten mögen ihre Toten begraben«. Vďačnosť Rakúska za austroslávsku politiku sa prejavuje v tuhom absolutizme, byrokrácii, polícii, v ponemčovaní a v spolku s Maďarmi na potlačenie Slovanov. Najmä Čechov, ktorým pripisuje výplod austroslavizmu, Štúr varuje a zaprisahá, aby sa rozpomätali na všetky krivdy a dejinné príkoria, ktoré museli znášať a neutužovali tieto neprírodezné city a sväzky, ktoré ľud skôr či neskôr jednako popretíha! Nie bytím, ale zánikom Rakúska a Turecka rozkvitne Slovanom raz lepšia, horúčne vytúžená budúcnosť. Nikto v novej dobe tak prenikavo od základov neodsúdil Rakúsko ako Štúr a prvá silnejšia rana, svetová vojna, jeho diagnózu len plne potvrdila.

Tretí spôsob, to jest pripojenie všetkých Slovanov k Rusku, je podľa Štúra jedine to pravé, čo má budúcnosť. Tu však boli prehliadané niektoré základné skutočnosti a Štúrovmu spisu bola vytýkaná takmer slepá oslava cárskeho Ruska. To však nezodpovedá pravde. Štúr zostal kritický nielen k Západu, ale aj k Východu.

Podstatné je, že hoci azda aj vidí na západe úpadok pravých

kresťanských a občianskych ctností, jeho vzťah k Západu nie je záporný, ale kladný. Vystihuje práve jeho najpodstatnejšie klady, rovnako, ako by sme to urobili aj dnes. Hovorí výslovne, že sa musíme učiť od Západu mnoho, veľmi mnoho; len nesmieme začať tým, čím upadá, ale tým, čím sa stal veľký a mocný. A čo je to? V ohľade štátnom podriaďť každú svojhlavosť a neodôvodnené nároky štátnym účelom, *aby sme sa však pritom nezriekli seba samých*;⁶² ďalej si musíme osvojiť zo západu mnohé praktické zriadenia v živote štátnom. Máme vyspieť k veľkosti jeho skorším sebaovládaním, čerpať mnohé a nádherné veci z jeho nesmiernej vedy, musíme sa ním dať zaviesť do stánkov umenia, aby sme nakoniec dosiahli najväčšie umenie v ľudskom živote, totiž uplatnenie a uskutočnenie rýdzej ľudskosti.

To sú teda najzákladnejšie hodnoty, ktorým sa máme na západe učiť. Avšak rovnako ani Východ, akokoľvek pozerá sa Štúr na Rusko s obdivom a najväčšími sympatiami, nevidí nekriticky, naopak, vytýka mu celkom otvorene základné nedostatky a nabáda k ustavičnej náprave (čo je v spise, ktorý mohol vyjsť len v Rusku, prinajmenej statočne), čím je, pravda, veľmi vzdialený od oslavy vtedajšieho Ruska, aké v skutočnosti bolo. Štúr je vždy skôr veľkým reformátorom, než ospevovateľom daného stavu.

Ak sa však chceme zachrániť z trosiek, v ktorých väzíme, upevniť a rozvinúť svoj život, musíme byť podľa Štúra najprv Slovanmi: to je hlavná podmienka nášho života! Treba teda odložiť všetky separatistické snahy, všetky jednostranné kmeňové záujmy, nie, pravda, v prospech iného kmeňa, ale v prospech celkového života, ktorý nám kynie v Slovanstve a v ktorom sa opäť nájde i každý jednotlivec. *Separatizmu a s ním spojených bied bolo už u nás vrchovato*; či chceme vegetovať v nemeckej žalostnosti? Rusko je pákou, vodcom celej našej národnej rodiny, pripojme sa k nemu a postavme sa pod vedenie kmeňovo najstaršieho. Väčšina Slovanov je v Rusku a sklon všetkých slovanských kmeňov k nemu je všeobecný, u jedných z vnútornej duševnej potreby, u druhých pod tlakom okolností, aby ochránili svoj život.

Jediní Slovania, ktorí majú odpor k Rusku, sú Poliaci — Štúr tu podáva ich žeravú, bohužiaľ však, myslím, že nie nepravdivú kritiku. Celé ich dejiny nás vraj evidentne presvedčujú, že nie sú schopní nič vytvoriť a udržať a že teda ani nemôžu prevziať hegemoniu nad slovanskými národmi. Prudko útočí na poľskú šľachtu, ktorá otriasla kráľovskou mocou a privlastnila si celú zem, uvrhnúc tak ľud do naj-

⁶² Tu je opäť principiálny rozdiel proti Hegelovi, ktorý žiada bezpodmienečné podriadenie jednotlivca štátu.

temnejšej poroby. Kto je teda vinný na nešťastí Poľska? Poliaci sami! Svojlhavošť a nesvornosť, voľba prostriedkov, vstupovanie do cudzích služieb, uzavieranie spojenectva s cudzími, to všetko nectí ich súdnosť a nesvedčí o pevnom charaktere.

Štúr celkom súhlasí s Napoleonovou charakteristikou Poliakov, ktorý okrem iného vraví: »Cette nation porte sa ruine dans son caractère.« Poliaci krváčali na všetkých európskych barikádach, nepriprineslo im to však ani cti ani úžitku. Spoliehali sa na Nemcov, Francúzov, Maďarov, so všetkými uzavierali spojenectvá, len ku svojim najbližším, bratským kmeňom obracali sa chrbtom.⁶³ Poľské sťažnosti na Rusov nie sú oprávnené, pretože keď mali obsadené západné provincie ruské, jednali sami ešte ukrutnejšie. Víťazstvo Rusov je šťastím pre Slovanov a keď Poliaci po tom všetkom to ešte nenahliadnu, pôjdeme za svojím cieľom bez nich, áno, i proti nim! Český ľud je v hĺbke srdca Rusku celkom naklonený, len sa nesmie miasť federáciou alebo austroslavizmom. Aj Česi sa musia pridať k veľkému celku, pretože v svojej izolácii by sa neudržali a nevytvorili nič veľkého.

Ani Rusko, pravda, Štúr nevidí len v svetlých farbách. I ono malo, ako pripomína, svoje búrky a zlé dni, ale čelilo im a zosilnelo. Striaslo dlhé jarmo mongolské, priviedlo Švédov, Poliakov a Turkov do patričných hraníc, nakoniec sa však valila celá Európa, vedená najväčším vojenským géniom, cez jeho hranice; táto kolosálna moc sa však zlomila na jeho sile a na ruských plánoch vybledla Napoleonova hviezda. Dnes tu stojí ako moc prvého rádu.⁶⁴

Uvádzajúc jeho rozlohu, obyvateľstvo, zamestnanie, prírodné bohatstvá, Štúr pripúšťa, že kultúrne pomery Ruska nie sú ešte na výške ostatných európskych štátov; na druhej strane vidí však i nepopierateľné klady, má veľkých básnikov, spisovateľov, vedcov, hlavne pravoslávne Rusko sa neuzavrelo tak prísne vede ako zeme čisto katolíckej. Vôbec v otázke pokroku zastáva Štúr rozumné a reálne stanovisko. Výčitky Rusku nie sú tak celkom oprávnené; má síce nevoľníctvo, kedy však bolo zrušené v ostatnej pokročilejšej Európe? Nedávno! Všetko potrebuje len svoj čas a nevoľníctvo sa ani v Rusku už dlho neudrží. Literárne a vedecké časopisy pojednávajú o otázkach svojho odboru oveľa slobodnejšie, ako sa tak mohlo robiť v Rakúsku za

⁶³ »Štúr to vždy vyhlasoval za najväčší hriech, keď Slovania, druh s druhom v rozpore o pomoc sa utiekali k spoločnému nepriateľovi.« J. M. Hurban: *Lud, Štúr I*, Turč. Sv. Martin 1928, str. 14; porov. i str. 90.

⁶⁴ Sú už náznaky toho, že táto slávna história sa bude v prítomnosti opakovať v rozsahu ešte oveľa väčšom — to je najradostnejšia slovanská skutočnosť v tomto najväčšom zápase dejinnom!

Metternicha i dnes za Bacha. Predovšetkým však treba uvážiť, pripomína Štúr, že *myšlienka, pokrok potrebuje mnoho času, než prenikne a prepracuje sa tak nesmiernou oblasťou, ako je Ruská ríša.*

Nie je možné oddeliť ľud od vlády; na západe sa zabúda, že i vláda zodpovedá danej situácii, smýšľaniu, potrebám, vývojovému stupňu, moralite národa. Nielen vlády sú zlé, ale aj národy sú skazené, a vlády bývajú len obrazom morálneho stavu národov. Západ rozlišoval, a nie neprávom, vlády od národov, Francúzi to v svojej revolúcii tiež prakticky presadili, avšak namiesto vypudených Bourbonov dostali Ľudovíta Filipa a na jeho miesto Ľudovíta Napoleona. Ak je anglická, ba dokonca aj pruská vláda poctivejšia, príčina toho leží už v povahe týchto národov. Štúr chváli aj cárov, nezabudne však pripomenúť, že *väčšie dielo* na nich ešte čaká. Pochybené aliancie Ruska na podporu cudzích vlád, ktoré majú zlý pomer k ľudu, čo vraj malo potom i neblahý spätný vplyv na cárov, karhá Štúr celkom otvorene. Vôbec oveľa viac než štátna moc imponuje Štúrovi *ruský ľud*, v ktorom vidí hlavný dôvod pre pripojenie, pretože má rýdzo slovanský charakter, silu, pojacu sa so skromnosťou a dobrotou, vie tvoriť a vytvorené udržať a je preto stvorený pre hegemoniu, lebo kto pri všetkej moci necháva cudzích vedľa seba pokojne žiť a rozvíjať sa, uvíta azda v svojom štátnom útvare i temer stratené bratské kmene a bude sa vedieť aj k nim bratsky chovať!

Veď Rusko je Štúrovi veľkolepý obraz, v ktorom sa pojí veľké s malým, roztrúsené s jednotným, kresťanské s pohanským a mohamedánskym, zázračné s každodenným, rozprávkové so skutočným, minarety tu stoja vedľa byzantských kopulí, ľadové more sa spája so starodávnym Pontom, Kamčatka s Viliou, starý Kolchis s oslavovaným Baltom, Ararat sa zrkadlí v modrom Done, vyhňa Krymu sa snúbi s polnočnými polárnymi nocami, Ázia s Európou, východ so západom, ráno s večerom. *Aká práca sa tu naskytá rozumu a činorodej sile!*

Štúrove rezultáty sú vzhľadom na Rusko oveľa viacej opravné než oslavné. Štát má z rôznych prelínajúcich sa elementov, síl a činností vytvoriť jednotný celok a Štúr sa nazdáva, že túto ťažkú úlohu môže v historickej situácii, v ktorej sa nachodil, previesť len absolútna monarchia. Má na mysli osvietený absolutizmus, ktorý však, ako ihneď pripomína, *má byť uvedený v súzvuk s demokratickými, nášmu národnému duchu prispôsobenými inštitúciami.* V čom spočíva smelá myšlienka demokratizácie absolútnej monarchie? V samospráve obcí, ktorá nerobí násilie a uchováva mravy, v »miru« a župách, kde sa súčasne riešia už aj otázky sociálne. Poňatie štátneho organizmu, hoci len naznačené, je azda jednou z najlepších a najpôvodnejších myšlienok Štúrových. Základnou bunkou je obec, od obcí idú organické spo-

jovacie vlákna k župe, od žúp k senátu. Kto si prečíta prenikavú sociologicko-politickú analýzu dnešných pomerov a opravné návrhy na ozdravenie našej kvantitatívnej demokracie od J. L. Fischera,⁶⁵ nájde u Štúra už zárodok takejto koncepcie, ktorá vyplýva u oboch práve s rovnakého a správneho hľadiska organistického.

V súhlase s týmto poňatím zdôrazňuje Štúr tiež najužší kontakt vlády s ľudom, útočí proti tajnej polícii, otravujúcej vzájomnú dôveru, ako aj proti alianciám na podporu upadajúcich dynastií, pretože slovanská vláda by sa tak stotožňovala len s neudržateľnými, všetkej viery pozbavenými a rozpadajúcimi sa vládami a uvalila by si tak na seba nenávisť ostatných národov i neúctu vlastného ľudu. Štúrove náznaky sú teda na svoju dobu v každom smere pokrokové; že však nechcel ihneď zakladať jedinú veľkú slovanskú republiku s všeobecným hlasovacím právom a politickými stranami — slúži mu azda len ku cti!

Štúr premýšľa na svoju dobu veľmi pokrokovu i o otázkach sociálnych. Nevoľníctvo v Rusku, vraví, je jeho najväčším zlom; je to ťažká nespravodlivosť, zločin na našom národnom duchu: podľa našich pojmov môže zem patriť len slobodným majiteľom. Horuje pre zavedenie »miru«, aby sa tak sociálna otázka riešila už od obce a čelilo sa chudobe. Pretože, — a to vidí Štúr prenikavo, — Západ neriešil otázku sociálnu, dal každému slobodu, ale viac sa oňho nestaral, v dôsledku čoho vznikla len nesloboda a bieda. Na nás je, aby sme sa pri zachovaní celku starali o každého jednotlivca, a to už od obce. Štúr ide ešte ďalej: šľachta sa musí zrieknuť všetkých svojich jednostranných privilégií a previesť ich na celý národ ako právo jemu prislúchajúce, pretože náš národný duch nepozná rozdielov a predností rodových a kresťanstvo rovnako priznáva každému človeku rovnaké božské i ľudské práva. Nie je to koncepcia pokroková, ba priamo moderne kolektivistická?

Len v jedinej otázke zostal Štúr, i to len *formálne*, v zajatí starších koncepcií, a to je problém cirkevný. On, ktorý podal takú prenikavú a pravdivú kritiku cirkvi, tak katolíckej ako aj protestantskej, utieka sa pod krídla pravoslavia ako jedinej pravej cirkvi kresťanskej. Pravoslávie poznáme, pravda, z bezprostrednej skúsenosti asi tak málo, ako ho poznal i Štúr, podľa všetkých správ mohli by sme však zhruba povedať, že i táto cirkev má svoje nedostatky, ako každá cirkev vôbec. Poznali sme však, že Štúr zostal len formálne v tomto zajatí, pretože úlohy, ktoré tejto slovanskej cirkvi pripisuje, sú viac rázu etického, než náboženského.

⁶⁵ J. L. Fischer, *Krise demokracie*, Brno 1933.

Odkiaľ má prísť, pýta sa Štúr, všetko naše konanie, ak nie z vnútnutia ducha? Kam má smerovať a kde končiť, ak nie v dobrom, spravodlivom konaní? A práve tomu má slúžiť slovanská cirkev. *Nemá si vytvárať vlastnú duchovnú ríšu, nemá stáť povznesená nad štátom ani jemu byť podrobená, lež má s ním ísť ruka v ruke k spoločnému cieľu.* V tomto etickom zameraní našla by cirkev veľké celonárodné poslanie. Či by, pravda, na toto vymedzenie ktorákoľvek cirkev pristúpila, je iná otázka. Otázku náboženskú Štúr plne nedomyslel a azda ani domyslieť nemohol, svoju pokrokovosť a pravé kresťanstvo prejavil však v tom, že zdôrazňuje v cirkevnej činnosti prevažne stránku mravnú a nie dogmatickú, čo by znamenalo najväčšiu reformu a obrodu všetkých cirkví.

Slovanským kmeňom kladie teda Štúr na srdce po prvé: aby sa spojily v pravoslávnej cirkvi ako cirkvi slovanskej, ktorá stojí nad katolicizmom i protestantizmom. Najmä s katolicizmom sa už Slovanstvo podľa Štúra nikdy viacej nesmieri. Po druhé sa majú Slovania pripravovať na spoločnú literárnu reč, lebo kto by vraj neuznal, že mnohosť literatúr neobyčajne zťažuje dorozumenie, vývin ducha i spoločné konanie? Spieť k jednotnej literatúre je podľa Štúra ľudskou, politickou a historickou povinnosťou Slovanov. Že Štúr považuje ruštinu za jazyk všetkých Slovanov, netreba azda zvlášť uvádzať. Neprotirečí si tým však Štúr, keď v *Nárečí slovenskom* hlásal pravý opak? Nie. Vrávi tu výslovne, že obmedzenie nárečí a literatúr niektorými učencami by neodpomohlo týmto ťažkostiam, pretože by ponechalo stranou vývoj jednotlivých kmeňov, ktoré, súc spojené vo väčšie skupiny, raz by tým tvrdošíjnejšie liply na svojom partikularizme a tým húževnatejšie zdráhaly sa pripojiť k celku.⁶⁶ Čiže najskôr treba prejsť procesom individualizačným a až potom môžeme byť zrelí a uvedomeli pre väčší celok. A čím je silnejšia a uvedomejšia individualita, tým pevnejšia je opora celku.

Štúr si, pravda, nerobí o tomto sjednocovanom akte vzdušné ilúzie. Nemôže sa očakávať, hovorí, že sa naše kmene *dobrovoľne* odhodlajú k tomuto veľkému sjednocovaciemu kroku, veľká vec sa rozhodne v prospech Slovanov až pod tlakom dôležitých politických udalostí. I pri rovnakom základnom hodnotení líši sa teda Štúrova slovanská koncepcia podstatne od Kollárovej, avšak ústredná myšlienka týchto koncepcií je u oboch jednaká. Štúr vraví obdobne ako Kollár: »Najväčšou povinnosťou každého Slovana je mať na zreteli nie jednotlivosť, ale celok a priviesť všetko jednotlivé, pokiaľ by sa chcelo roz-

⁶⁶ Ibid., str. 171.

fahovať na úkor celku, do patričných medzí; lebo celkom dostáva i každá jednotlivosť život a vstúpi do šťastnejšej, po stáročia tak vrele vytúženej budúcnosti.« Obdobne ako u Kollára je i u Štúra táto myšlienka centrálnym bodom jeho veľkého slovanského kréda.

Avšak nepokladal azda Štúr Slovanstvo za celok najvyšší a sebestačný? Nie, ako sme už videli, tá myšlienka mu bola vždy celkom cudzia a nemôže sa preto ani hovoriť u našich obrodencov o nejakom panslavizme ako obdobe pangermanizmu; je jeho pravým opakom: i Slovanstvo je len časťou celku, ktorým sú ľudské dejiny, ľudstvo. A ich nadriadenosť vyslovil Štúr i v závere tohto svojho posledného diela celkom jednoznačne a záväzne: »O ľudstvo ide nakoniec, ktorého sme členmi so všetkými ostatnými národmi.« Štúr sa nikdy nedopustil Heglovho mravného dualizmu, u neho vífazia vždy najvyššie väzby etické!

Štúr nemohol celé svoje obrodenské dielo, týkajúce sa prítomnosti i budúcnosti národného života, vyjadriť v ucelenom a naskrze vyrovnanom systéme. — Žil v príliš pohnutej dobe a musel sám zastávať príliš mnoho funkcií, než aby sa mohol venovať prevažne len činnosti literárnej: musel sa uspokojiť veľkými podnetmi, vyhrotenými často až k posledným medziám, aby ukázal všetky možnosti — a predsa jeho dielo, keď hľadáme, takýmto systémom je, a to dokonca takým sústavným a premysleným, že od jeho dôb až po Masaryka nemáme na Slovensku lepšieho.

Pokúsili sme sa stručne načrtnúť len jeho hrubý myšlienkový profil, aby v svojich základných ťahoch a najmä v svojej všestranosti svietil i dnešnej mladej generácii na cestu. A tu sme videli, ako Štúr všestranne pomýšľa o našom položení, a to v jeho najzákladnejších vzťahoch, aké sú totiž naše povinnosti samých k sebe, aby sme nezostali poslední v rodine európskych národov a aký je náš vzťah k Slovanstvu a ľudstvu. V týchto základných vzťahoch bola daná pevná kostra a jednoznačná doska hodnôt celému nášmu životu národnému. Poznali sme tiež vnútornú náplň tohto života: je to humanitný princíp, ako ho vypracovala novodobá osvietenská a klasická filozofia a ktorý bol u Štúra a jeho spolubojovníkov ešte pevne spätý so zásadami kresťanskými v ich imanentnej, vyslovene etickej podobe.

Môžeme teda vcelku povedať, že naši buditelia nás obrodzujú vznešenou a najpokrokovejšou ideológiou svojej doby — je to syntéza najlepších výdobytkov dovtedajšieho myslenia a je teda životodarná i pre budúcnosť! — a na jej základe ukazujú nám cesty v podstatných a najzávažnejších otázkach celonárodného života: *kultúrny princíp humanitný má byť ústrednou smernicou obrodenej života slovanského.*

To je duchovný odkaz taký veľký, za ktorý im nemôžeme byť len dosť vďační, z ktorého ale vyplývajú i nesmierne záväzky pre slovanský svet. Lebo to neznamená nič menej, než aby sme si dokonale osvojili na všetkých úsekoch života základné princípy západoeurópskej kultúry a oplodnili ju novým pozitívnym a hodnotnejším prínosom slovanským. Len takto môže Slovanstvo kladne splniť svoju úlohu v svetových dejinách. A musí byť našou ctižiadosťou, aby nové Československo, hoci aj malé, ale naplnené veľkými tisícročnými tradíciami, stálo vždy v prvých radoch tohto veľkého duchovného úsilia!

Résumé.

D'après l'auteur de cette étude on place souvent Ľudovít Štúr, l'important facteur politique et idéologique en Slovaquie, dans la première moitié du XIX-ème siècle en opposition contre Ján Kollár qui est le créateur de la réciprocité slave littéraire. Il est vrai que dans la question de la langue slovaque littéraire, Štúr et Kollár étaient dans l'opposition, mais c'est seulement un élément, souvent très exagéré, dans la complexité totale de l'idéologie vitale et nationale.

Quoique messianiste Kollár est mené par la foi en raison et en humanité et il accente surtout la partie littéraire, théorique et la partie d'union, Štúr au contraire, est le type pure du romantisme théorique et il accente passionnément le dynamisme vitale et la partie volontaristique. Mais pour nous, plus importants et significatifs sont leurs points de contact.

L'auteur constate chez Štúr le même procès d'évolution que chez Kollár. Dans la jeunesse, Štúr sort de l'idéologie de l'humanité de Kollár, puis il avance par un procès de différenciation de l'humanité jusqu'à les Slaves et encore jusqu'aux races, mais en même temps, il lie cette individualisation en une plus haute union collective, il lie l'individualisation des différentes nations en une association humaine. En respectant des marques et des droits de l'individualité, il subordonne sa vie aux valeurs morales surpersonnelles et surnationales, parce-que Štúr comme Kollár jalonne les valeurs fondamentales de la vie des plus beaux acquisitions des idées de la philosophie renaissante et romantique. Voilà pourquoi la renaissance nationale slovaque est un moderne mouvement de progrès.

Tous les malentendus autour de la personnalité de Štúr s'ensuivent d'incompréhension du développement véritable qui passe toujours dans la direction de la différenciation et de la concentration. Ainsi on doit observer et comprendre les idées de Štúr sur la différenciation des peuples Slaves en races et ses efforts de la concentration des Slaves, qu'il a publié dans son oeuvre principale »Les Slaves et le monde de l'avenir«, pénétré par un principe de l'humanité comme l'avait élaboré la philosophie renaissante et classique. La renaissance nationale slovaque a dans son fondement une idéologie la plus majestueuse et la plus progressive de son temps et cette idéologie dans un sens plus large doit être aussi le guide centrale de la vie slave renée.